

Az Iszlám Állam - következmények

Arany Anett, N. Rózsa Erzsébet, Szalai Máté

T-2015/1.

KKI-tanulmányok

A Külügyi és Külgazdasági Intézet időszaki kiadványa

Kiadó:

Külügyi és Külgazdasági Intézet

Lektorálta:

Dr. Nagy Sándor Gyula

Szerkesztés és tördelés:

Tevelyné Kulcsár Andrea

A kiadó elérhetősége:

H-1016 Budapest, Bérc utca 13-15.

Tel.: + 36 1 279-5700

Fax: + 36 1 279-5701

E-mail: info@ifat.hu

<http://kki.gov.hu>

© Arany Anett, N. Rózsa Erzsébet, Szalai Máté, 2015

© Külügyi és Külgazdasági Intézet, 2015

ISSN 2064-9460

2014 végére egyre nyilvánvalóbbá vált, hogy az Iszlám Állam (IS/ISIS/ISIL/dá'is) középtávon is a közel-keleti térség – elsősorban a Masrek és a Perzsa (Arab)-öböl – meghatározó politikai szereplője marad. Katonai akcióit és területét a nemzetközi közösség jó eséllyel tudja korlátozni, de magát a jelenséget, különösen ideológiai síkon, megszüntetni nem képes, sőt éppen a kalifátus eszméjének határokat nem ismerő terjedése jelentheti a fennálló nemzetközi rend és rendszer egyik legnagyobb kihívását.

A jelen tanulmány, immár az Iszlám Állam létét és jelenlétét kiindulópontul véve, azokat a tényezőket kívánja számba venni és elemezni, amelyek a térség és a nemzetközi közösség jövőjét közép-, de akár hosszú távon is érdemben befolyásolják és/vagy fenyegetik.

A KHILÁFA – BIRODALMISÁG ÉS SZELLEMI/VALLÁSI ÖRÖKSÉG

A *khiláfa* arab szó, s egyszerre jelenti a kalifátust mint egyfajta politikai képződményt, valamint a Mohamed próféta által közvetített isteni törvényeket, melyeket a *szunna*, a próféta hagyományok egészítenek ki. Az Iszlám Állam kalifátusa – különösen a vezetői által propagált formában – a kezdeti arab-iszlám kalifátus örökségét idézi, magát birodalomként tételezi, aminek szerves részét képezi az univerzálisnak hirdetett ideológia – az iszlám – terjesztése. Mindezt annak a területnek egy részén kezdte el, mely hajdanán az Omajjád Kalifátus, majd az Abbászida Kalifátus belső vidékeit alkotta. Ebben az értelemben az IS kalifátusa az iszlám kezdetektől ismert gyakorlatnak megfelelően viszonyul az ellenőrzése alatt tartott más etnikumú és/vagy vallású lakossághoz is: a másságot vallási alapon értelmezi, ennek megfelelően tesz különbséget az eltérő vallásúak, azaz a „könyves népek” és az eretnekek között.¹

A kalifátus intézménye azonban megtestesíti azt a szellemi/vallási örökséget is, melyet Allah Mohamed prófétán keresztül nyilvánított ki – ékes arab nyelven (*fuszha*) –, és amely máig megszabja a hívő életét. A kalifának mint Mohamed utódjának, illetve magának a „kalifaságnak” ily módon meghatározó szerepe volt egészen 1924-ig, amikor a török nemzetgyűlés kimondta a kalifátus végét.² Jóllehet a történelem során többször is vita folyt arról, hogy hol és ki lehet az igazi kalifa, az 1924-es felszámolást követően olyan komoly kísérlet, amely az iszlám világ egészére vagy legalább a nagy részére kiterjedő hatással lett volna, nem történt. Annak ellenére sem, hogy a szunnita muszlim közösségen belül állandóan jelenlévő igény volt és maradt a kalifátus intézményének helyreállítása. A kalifa ugyanis a vallási közösség (*umma*) feje és vezetője, akinek legfőbb feladata az isteni törvények betartásának a biztosítása. Egyfajta végrehajtó hatalom, miközben a törvényhozás

1 Bővebben lásd: N. Rózsa, 2014.

2 „A 936-ban kezdődő... korszakban a kalifa átruházta a politikai hatalmat egy emírre vagy vezírre, és ő maga inkább vallási tekintély maradt.” Maróth, 2013. 11. o.

Isten kompetenciája.³ (A síita közösség számára ezt a kérdést feloldja/megoldja az a koncepció, melynek középpontjában az imámok – Ali és leszármazottai – álltak (és áll ma is), s az ő távollétében a vallási hierarchia csúcsán álló ajatollahok rendelkeznek azzal a tudással és felhatalmazással, amely képessé teszi őket az isteni törvények interpretálására. A Ruhollah Khomeini által kidolgozott *velájat-efakih*, „a vallástudós irányítása”, mely ma az Iráni Iszlám Köztársaság állami berendezkedésének alapja, egyfajta válasz a kalifátus intézményének hiányára.)

A *khiláfa* szó jelentését tovább árnyalja a muszlim történeti fejlődésnek a kereszténységétől eltérő jellege: bár a muszlim közösség vallási alapon szerveződött, azonban az első hívőket ért támadások miatt nagyon hamar politizálódott is: szövetségeket kötött, háborúkat és csatákat vívott. Mohamed próféta utódai, a kalifák előbb voltak a hívők közösségének a vezetői, és csak mint e közösség politikai értelemben vett képviselői rendelkeztek világi hatalommal.

Az 1970-es évek végétől gyors ütemben iszlamizálódó közel-keleti társadalmakban a kalifa – a határokon átnyúló muszlim közösséget képviselő hatalom – hiánya gyakran értelmezhetetlen helyzeteket okozott. Pl. a szaúdi királyok, akiknek a címei között szerepel a „két szent hely őrzője”, nem rendelkeztek vallási legitimitációval, így a jeruzsálemi muszlim szent helyek felett 1988-ig a (transz)jordániai király gyakorolta a – világi – ellenőrzést, miközben a jeruzsálemi főmufti a kompetens vallási hatóság. A 20. század végén, de különösen a 21. században a politikai napirendre került „civilizációk párbeszéde” diskurzus nemcsak azért sikerült felemásra, mert a civilizációkat ebben a párbeszédben a vallási vezetőknek kellett volna képviselniük, hanem azért is, mert az iszlám oldalán ilyen személy nem létezett. (Igaz, hogy a kereszténység esetében is elmondható, hogy a római pápa nem képviseli a keresztény közösség teljes egészét.) Az a tény, hogy az Iszlám Állam magát kalifátusként definiálta, ezt az intézményes űrt tölti be (vagy szándékozik betölteni), ráadásul oly módon, hogy a területszerzésben is az első hívők hódításainak a mintáit veszi alapul a fegyveres dzsihad középpontba állításával és a feltétlen engedelmesség megkövetelésével.

AZ ÁLLAMALAPÚ NEMZETKÖZI REND KIHÍVÁSA

Az Iszlám Állam léte azonban az államokra épülő nemzetközi rendet is óriási kihívás elé állítja, amikor a nemzetállamok rendszerét a határokat figyelembe nem vevő muszlim közösséggel, az *ummával* állítja szembe.⁴ A jövőre nézve a fő kérdés végül is az lesz, hogy vajon az Iszlám Állam állam-e, beilleszkedik-e az államok rendszerébe, avagy meghaladja az államiságot? És ha igen, akkor mi következik az államiság után?

³ Lásd: Jany, 2006, 26–37. o.

⁴ Maróth Miklós előadása az ELTE Bölcsészettudományi Karán szervezett, „Az Iszlám Állam jelensége” című kerekasztal-beszélgetésen (2014. december 5-én)

Az államiság ismérvei – terület; lakosság; kormány, amely a területén joghatóságot gyakorol; illetve a nemzetközi kapcsolattartás képessége, azaz az államok nemzetközi közösségének a szubjektív megítélése⁵ – alapján elmondható, hogy az Iszlám Állam e kritériumok egy részének megfelel. A nemzetközi jog nem tartalmaz szabályokat sem a terület nagyságára, sem a lakosság létszámára vonatkozóan. A területet illetően feltételezzük ugyan, hogy annak kijelölt és állandó határai vannak, azonban a térségben és azon kívül is vannak a nemzetközi közösség által állandó határként el nem ismert, ideiglenesnek tekintett „vonalak”. (Pl. a sokat emlegetett 1967-es „határ” az arab–izraeli konfliktusban, vagy a tűzszüneti vonalak, stb.) Másrészt igaz ugyan, hogy az elismert, állandó határok megváltoztatását a nemzetközi közösség nem szívesen fogadja el, de a közelmúlt történetében is vannak ennek ellenkezőjére példák (pl. Koszovó elismerése). Azaz az IS változó területe és lakossága nem feltétlenül kizáró tényező, leginkább a nemzetközi közösség tagjainak megítélésétől függ. Hogy az Iszlám Államnak van-e klasszikus értelemben vett kormánya, vagy a *súra*, a *saríá*, a katonai és a nemzetbiztonsági tanácsok a kormányéhoz hasonló feladatokat látnak-e el, egyelőre nehéz megmondani. A joghatóság gyakorlását azonban a *saríá* bevezetésével és betartásával nagyon is komolyan veszik. Végül az elismerés kérdése: úgy tűnik, hogy az elnevezés ellenére az Iszlám Állam nem kíván az államok nemzetközi rendszerébe „besimulni”, hanem a maga kalifátuskonceptiójával egyfajta protoállami mintára létrehozott entitást akar mintegy posztállami, az államiságot meghaladó politikai/közigazgatási egységként feltüntetni és univerzális célként kitűzni. A nemzetállamok alkotta nemzetközi közösségi elismerése helyett azonban a nem állami tényezők között egyre nagyobb elismerésnek örvend: Szíriában, Líbiában, Pakisztánban egyre több csoport teszi le a „hűségesküt” az Iszlám Államnak. Még ha ez gyakran inkább a „márkanévnek” szól is, és nem feltétlenül jelent közvetlen kapcsolatot, a jelenség hatása egyelőre megállíthatatlannak látszik.

A SZÍRIAI MENEKÜLTEK KÉRDÉSE

Az Iszlám Állam iraki és szíriai előrenyomulásának a nemzetközi rendszerre gyakorolt hatásai közül a menekültek kérdése összetett problémahalmazként jelenik meg, beleértve a belső menekültek (IDP) és a kisebbségek helyzetét és kilátásait.

Az elemzéshez elsőként különbséget kell tenni az Iszlám Állam területszerző törekvéseinek fő célpontjai, a menekültáradatok két forrása, Irak és Szíria között. Miközben Irakban az IS a menekülthullámok megindulásának közvetlen okaként azonosítható, Szíriában – a 2011 óta fennálló polgárháborús helyzet miatt – néhány eset kivételével gyakorlatilag lehetetlen (és mesterséges volna) elhatárolni a menekültek csoportjait aszerint, hogy a harcok mely szereplői miatt hagyták el

5 Bokorné. 2003. 106–107. o.

otthonukat. Feltételezhető továbbá, hogy a hazatérés lehetősége Irakban szorosabban kapcsolódik az Iszlám Államhoz, Szíriában viszont elsősorban a polgárháború – és csak azon belül az IS jövőjének – függvénye. Beszédes tény például, hogy a konfliktus 2014. decemberi állása szerint a Libanonban található szíriai menekültek 43,4 százaléka (491.768 fő)⁶ származik az Iszlám Állam uralta, illetve az általa támadott területekről, vagyis esetükben az IS jelenléte befolyásoló tényező lehet a hazatérés szempontjából. Ebből viszont nem következik, hogy a szervezet esetleges kivonulása biztosan olyan változást eredményezne, amely lehetővé tenné, illetve ösztönözné a visszatérést.

A két ország belső viszonyai és a nemzetközi közösség fellépési lehetőségei/hajlandósága is jelentősen különböznek: az Iszlám Állam támadása Irakban katonai, és az al-Maliki-kormányzat alatt kiéleződött szektáriánus feszültségek nyomán politikai krízist eredményezett, aminek közvetlen következménye al-Maliki távozása és egy új bagdadi központi vezetés felállása volt. Az IS jelentette fenyegetés a feszültségek oldására, a föderális struktúra működőképességének biztosítására és – mindenekelőtt – együttműködésre ösztönzi az érintett iraki szereplőket. Ennek jele, hogy december elején a központi kormányzat és a Kurdisztáni Regionális Kormányzat (KRG) között megállapodás született több, a kapcsolataikat évek óta terhelő vitás kérdéstről, beleértve a KRG önálló olajexportját és a központi költségvetésből neki járó rész kiegyenlítését. Bagdad emellett egymilliárd dollárt utal a kurd pesmerga katonák kifizetésére, továbbá a szövetségi hadsereg költségvetésének 17 százalékát a kurd haderők kiképzésére, felfegyverzésére és ellátására fordítja. A nemzetközi közösség szempontjából Iraknak az Iszlám Állammal szembeni támogatása nem vet fel nehezen megválaszolható kérdéseket: az Amerikai Egyesült Államok és szövetségesei egyértelműen Irak területi integritásában és a fennálló rendben érdekeltek, s az ország kérte is az USA segítségét.

A következő oldalon található 1. táblázat a régió szíriai menekülteket befogadó országainak helyzetét foglalja össze, amelyből három problémátípus olvasható ki. Egyrészt látható, hogy a szükségesnek ítélt forrásmennyiségtől messze elmaradnak a donorországok tényleges hozzájárulásai, ami a menekültek ellátásának minőségével kapcsolatban vet fel kérdéseket. Különösen fontos a közeledő téli időszakra való felkészülés, amelynek sikertelensége humanitárius katasztrófát eredményezhet. Másrészt, elsősorban Libanon és Jordánia esetén, a menekültek számának és a lakossághoz mért arányának nagysága túlterheltségnek tekinthető, amelynek összetett, gazdasági, társadalmi, biztonsági és egyéb területeket érintő következményei lehetnek. Harmadrészt, az Európai Unióra és a többi országra vonatkozó adatok összehasonlításakor egyértelműen látszik, hogy az uniós országok alapvetően nem befogadóként kívánnak részt venni a menekülthelyzet kezelésében.

Egyes országok, mint Németország és Svédország, az uniós arányokat tekintve kiemelt befogadók (összesen százezer fő), Szíria szomszédainak vállalásához mérve azonban az Unióban menedéket találó szíriaiak száma csaknem elenyésző. A fő

6 Az adatok forrása: UNHCR 2014 a. A fenti számok az Aleppo, Idleb, Al-raqqa, Al-hasakeh és Deir-ez-zor városokból származó menekültek számának összesített eredményei

célszágok túlterheltségére és a forráshiányra tekintettel kérdéses, hogy az uniós álláspont tartható-e; egyre valószínűbb, hogy az EU növelni lesz kénytelen a befogadóként, illetve donorként vállalt terheket. Az Unió szemszögéből így egy újabb fontos probléma, a belső tehermegosztás kérdése vetődik fel: miközben például Görögországból a szíriai menekültekkel szembeni hatósági fellépésről, illegális kitoloncolásokról érkeznek hírek,⁷ addig az Egyesült Királyság, Franciaország, Olaszország, Spanyolország és Lengyelország összesen kétezer menekültet volt hajlandó befogadni.⁸

Irak, pontosabban a Kurdisztáni Regionális Kormányzat helyzete speciális, amelynek kialakulásában az Iszlám Állam szerepe egyértelműbben azonosítható, mint Szíria esetén. A szíriai polgárháború kitörése óta mintegy kétszázhuszezer menekült érkezett Irakba, elsősorban a KRG területére; többségük szíriai kurd, akiket a nyelv és a szokások hasonlósága vonzott nemcsak a határ menti régiókból, de Szíria minden részéről is.⁹ 2014-ben az IS támadásai viszont tömegeket indítottak el Irakban az északi országrészek felé: becslések szerint mintegy nyolcszázötvenezer fő érkezett belső menekültként Iraki Kurdisztánba, ezért a területet hasonló viszonyok jellemzik, mint Libanont.

1. táblázat

A szíriai menekültek befogadásához szükséges források

	Menekültek száma (fő)*	A menekültek lakossághoz mért aránya (%)**	Szükséges források 2014-ben (milliárd USD)***	Rendelkezésre álló/hiányzó források aránya 2014-ben (%)****
Törökország	1.165.279	1,40	0,497	29/71
Libanon	1.147.788	19,50	1,515	46/54
Jordánia	620.441	7,80	1,014	58/42
Irak (KRG)	220.541	4,20*****	0,474	36/64
Egyiptom	137.671	0,15	0,142	45/55
EU	123.600*****	0,02		

* Az adatok 2015 januáriak, forrásuk: *UNHCR*, 2015.

** Készült a *CIA World Factbook* legfrissebb (2014. júliusi) adatainak felhasználásával. Lásd: *CIA World Factbook*, 2014.

*** Az adatok forrása: *UNHCR*, 2015.

**** Uo.

***** A Kurdisztáni Regionális Kormányzat által szolgáltatott adatok alapján a KRG lakossága 5,2 millió fő. Lásd: *KRG*, 2015.

***** 2014. júliusi adat, forrása: *RefWorld*, 2014.

7 *EnetEnglish*, 2013.

8 *The Guardian*, 2014 d.

9 *Refugees International*, 2014.

Libanon példája

A szíriai polgárháború kitörését követően Libanon hamar a menekültek célpontjává vált: 2011 áprilisában az ország északi területeire, 2012 májusától már a Bekaa-völgybe is nagy számban érkeztek szíriaiak.¹⁰ A libanoni kormány a folyamatos beáramlás ellenére 2014 szeptemberéig nem hozott döntést menekülttáborok felállításáról, ami elsősorban a belpolitikai konszenzus hiányának tudható be.¹¹ Az ország túlterheltségét azonban egyértelművé tette 2014 októberében a kormány azon bejelentése, miszerint Libanon nem képes több menekültet befogadni, ezért a továbbiakban csak azokat engedik át a határon, akik humanitárius szempontból közvetlen veszélyben vannak.¹²

Ahogy azt korábban említettük, a forráshiány, az abból adódó elégtelen ellátás, tehát a humanitárius katasztrófa veszélye az egyik meghatározó probléma, amely a szíriai menekültek kapcsán felmerül. 2014 decemberében a Világélelmészeti Program (WFP) bejelentése hívta fel a figyelmet a helyzet súlyosságára. E szerint a szervezetnek 1,7 millió szíriai menekült támogatását kellett felfüggesztenie a forráshiány miatt.¹³ A *Refugee International* szerint Libanonban a szíriai menekültek többsége számára gyakran mindennapi kihívást jelent a megélhetés – beleértve az élelmiszerekhez való hozzájutást –, ezért jellemző, hogy a családok az idősebb gyerekeket iskola helyett dolgozni küldik, nem fizetik a számláikat, adósságokat halmoznak fel. Az egészségügyi ellátás szinte vállalhatatlan terheket ró sokakra, miközben gyakori az alultápláltságból, illetve a zsúfolt életkörülményekből eredő megbetegedések és a fertőzések terjedése. Különösen veszélyeztetettnek számítanak a gyermekek: az UNICEF 2014. februári számításai szerint a Libanonban élő szíriai menekült gyermekek között tízezer az alultáplált; közülük ezernyolcszáz életveszélyes állapotban volt. Jövőjük szempontjából súlyos problémát jelent az oktatás, az iskolák befogadóképességének kérdése, amit a libanoni kormány „második tanítási műszakok” bevezetésével igyekszik orvosolni, azonban – az előremutató kezdeményezés ellenére – várhatóan a szíriai gyerekek 70 százaléka továbbra sem tud majd iskolába járni.¹⁴

A humanitárius katasztrófával fenyegető helyzetet belső feszültség és biztonsági kockázatok súlyosbítják: a libanoni közvélemény hajlamos a szíriai menekülteket hibáztatni az ország nehézségeiért, a csökkenő bérekért, a növekvő árakért, a munkaerő-piaci problémákért, illetve a bűnözési mutatók romlásáért.¹⁵ A biztonsági kockázatok a szíriai polgárháborús helyzet átterjedésének lehetősége kapcsán mutatkoznak meg: példaként említhetők a határ menti Arsal városánál 2014

10 Az adatok forrása: *Syrian Refugees*, 2014.

11 *Al-Akhbar*, 2014 a.

12 *Al-Akhbar*, 2014 b.

13 December 10-én a WFP ismét bejelentést tett, ami alapján több mint 88 millió dollárt sikerült összegyűjteni a közösségi médiában futó kampánynak köszönhetően, így a támogatás újraindulhat. Forrás: *UNCHR*, 2014 b.

14 Grisgraber, 2014.

15 Uo

augusztusában lezajlott összecsapások, amelyekben a libanoni fegyveres erők az Al-Nuszra Front és az IS harcosai ellen küzdöttek, az utóbbiakhoz pedig – beszámolóik szerint – néhány száz, Libanonban élő szíriai menekült is csatlakozott, a helyi szunniták támogatásával.¹⁶

A KERESZTÉNY KÖZÖSSÉGEKET ÉRŐ FENYEGETÉSEK

Az Iszlám Állam előretörésével kapcsolatban felmerülő kérdések között Irakban és Szíriában élő kisebbségek jövőjének, megmaradásának a lehetősége is figyelmet érdemel. Mindkét országban élnek etnikai és vallási kisebbségek, arányuk azonban – a kurdokét kivéve – alacsony, a velük szembeni általános bánásmód legfeljebb semlegesnek tekinthető, miközben az ellenük elkövetett erőszak sem ritka.

Mivel az Iszlám Állam felfogása szerint mindenki, aki uralmát ellenzi, Allah uralmát ellenzi,¹⁷ a szervezet által elfoglalt területek szunnita lakosságának is csak két választása van: a teljes behódolás vagy a legsúlyosabb büntetés terhe mellett ellenszegülés. Azok, akiket az IS eretneknek tekint – beleértve a síitákat, a jazídiket és másokat –, a (szunnita) iszlámra való áttérés vagy a menekülés/üldöztetés között választhatnak, tehát vagy feladják kisebbségi identitásukat, vagy közösségként való túlélésük érdekében elhagyják eredeti lakóhelyüket. Mindkét választás azzal fenyeget, hogy az adott kisebbség léte végleg megszűnik az adott területen.

A két ország legnagyobb vallási kisebbségeként és a területen található egyedüli könyves népként a keresztény közösségek helyzete speciálisnak tekinthető: számukra az iszlám felvétele és a menekülés/üldöztetés mellett egy harmadik lehetőség, a *dhimma* nevű szerződés teljesítése is adott. Így feltételezhetjük, hogy a vallási kisebbségek közül a keresztényeknek van a legnagyobb elméleti esélye közösségként megmaradni az IS uralma alatt. A gyakorlat azonban azt mutatja, hogy túlnyomó többségük mégis – az eretnekekhez hasonlóan – a menekülést választja, az egyébként is megfigyelhető exodus felerősödik.

Az iraki és a szíriai keresztények elvándorlása ugyanis már az Iszlám Állam megjelenése előtt megkezdődött. Az iraki keresztények száma az utóbbi évtizedekben – de különösen a 2003-as iraki beavatkozás óta – folyamatosan csökken. A biztonsági helyzet általános romlásán és a különböző iszlamista milíciák megjelenésén túl nagyban nehezítette a keresztények helyzetét XVI. Benedek pápa 2006. szeptemberi, regensburgi beszéde, amely negatív visszhangokat keltett az iszlám világban.¹⁸ A beszédet követően egyre több keresztényellenes atrocitás történt az országban, amelyek egyik legfontosabb célpontjává a templomok váltak: 2004 és 2012 között

¹⁶ Zeid, 2014.

¹⁷ CNN, 2014.

¹⁸ A beszédben XVI. Benedek pápa egy Teodor Khoury nevű teológus által leírt dialógust idézett, amely szerint Mohamed nem hozott semmi újat, csak „rossz és embertelen” dolgokat. A beszéd magyar fordítását lásd: *Magyar Kurír*, 2006.

megközelítőleg hetven keresztény imahelyet támadtak meg, ebből negyvenháromat Moszulban, hetet Kirkukban és egyet Ramadiban.¹⁹ A *Christian Peace Association* szerint 2006-ra már csak hétszázezer keresztény élt Irakban, az ország lakosságának 3 százalékát alkották. Számuk a 2010-es években tovább csökkent: 2013-ra a *BBC* körülbelül négyszázötven-ötszázezerre becsülte a közösség létszámát,²⁰ a *The Economist* szerint azonban lehetséges, hogy mindössze kétszázezer keresztény maradt az országban,²¹ főleg az északi területeken.

A szíriai keresztényekkel szembeni erőszak a polgárháború korai szakaszától vált egyre jellemzőbbé, aminek egyik fő oka abban keresendő, hogy a keresztények alapvetően támogatják az Aszad-rezsimet, melyben a szekuláris rend és saját jogaik garantálóját látják.²² 2012–2013-ban különböző csoportok több esetben is keresztényeket űztek el egyes városokból, valamint emberrablásokat, gyilkosságokat, templomrombolásokat hajtottak végre.²³

Az Iszlám Állam terjeszkedése mindkét államban felerősíteni látszik az exodus folyamatát. Az iraki keresztények lakta legfontosabb városok²⁴ – Bagdad, Moszul, Kirkuk és Erbil – szinte mindegyikét érintették az IS hadjáratai, így e vallási kisebbség egy jelentős része már a frontvonalak közeledtével elmenekült otthonából. Az exodus országon belüli célpontjai az északi kurd területek, míg Irakon kívül Törökország, Jordánia, az Egyesült Államok és Európa. Az *Open Doors* becslése szerint 2014 novemberére mintegy hétszázezer fő, az ország keresztény lakosságának 40 százaléka hagyta el Szíriát, akik olyan keresztény központoknak számító városokból távoztak, mint Haszaka, Homsz, Deirez-Zor és Rakka.²⁵ Ezen túl a moszuli események hatására több ezer, Kámisliban élő keresztény döntött a menekülés mellett.²⁶

Az Iszlám Állam és a keresztények viszonyának intézményesítésére elsőként 2014 februárjában, Rakkában került sor, a helyi keresztény vezetőkkel kötött *dhimma* szerződés révén. Ez a muszlim területeken élő könyves népekkel kötött megállapodás, amelynek értelmében azok adót, *dzsizját* fizetnek, cserébe védelmet, valamint saját ügyeik intézésében, illetve vallásuk gyakorlásában bizonyos fokú szabadságot élveznek. Források szerint az IS a rakkai keresztényeknek három lehetőséget vázolt fel: az iszlám felvételét, a *dhimma* elfogadását és „a kardot”, az üldöztetést.²⁷

Az Iszlám Államnak a keresztényekhez való hozzáállását jól tükrözi a rakkai megállapodásban megfogalmazott tizenkét szabály.²⁸ Mindenekelőtt az, hogy minden felnőtt keresztény férfinak évente kétszer meg kell fizetnie a *dzsizját*:

19 *Hellenic Communication Service*, 2011.

20 *BBC*, 2013 a.

21 *The Economist*, 2014 b.

22 *RT*, 2014.

23 *Al-Monitor*, 2014 b.

24 *BBC*, 2010.

25 *The Telegraph*, 2014.

26 *The Independent*, 2014 b.

27 *BBC*, 2014 a.

28 A szerződés eredetije elérhető itt: *JustPaste.it*, 2014. A szerződés fordítása, a hivatkozott részek forrása: *Syria Comment*, 2014.

a tehetőseknek 4 dínár aranyat, a közepes jövedelműeknek ennek a felét (2 dínár), a szegényeknek pedig a negyedét (1 dínár).

A szabályok között találhatóak kifejezetten a vallásgyakorlásra vonatkozó előírások. Ilyen például, hogy a keresztényeknek tilos templomokat, kolostorokat, szerzetesi remetelakokat építeniük a városban és annak határán, a megrongálódottakat nem újíthatják fel. Nem jelenhet meg a kereszt vagy bármely más jelképük a muszlimok „semely útján vagy piacán”, és nem használhatnak semmilyen eszközt a hangjuk felerősítésére sem imára híváskor, sem a vallásuk gyakorlása során. A muszlimok nem hallhatják a keresztények szent szövegeit vagy harangjaik hangját, akkor sem, ha azok a templomaikban szólnak. Ezen felül a vallásgyakorlás tilos a templomokon kívül, ugyanakkor a keresztényeknek lehetnek saját sírhelyeik, a saját szokásaik szerint.

Más szabályok a muszlimokhoz, illetve az Iszlám Államhoz való viszonyt foglalják keretbe, valamint a mindennapi életre vonatkoznak. A keresztények nem vehetnek részt semmilyen, az Iszlám Állammal szemben folyó cselekményben, így például kémek, az IS által keresettek vagy bűnösnek tekintettek bujtatásában, támogatásában, elrejtésében, elmenekítésében és hasonló tettekben. Ezen túl, ha muszlimok elleni összeesküvésről értesülnek, arról őket tájékoztatniuk kell; nem akadályozhatnak meg egyetlen keresztényt sem abban, hogy felvegye az iszlám hitet, ha úgy kívánja; tiszteletben kell tartaniuk az iszlámot és a muszlimokat, tilos becsmérelniük azok vallását. A keresztények nem árulhatnak sertést és bort a muszlimoknak, sem a muszlimok piacain, és nem fogyaszthatnak bort nyilvánosan. Mindezeket túl el kell fogadniuk az Iszlám Állam által számukra előírt szabályokat (mint az öltözködéssel és egyéb, az életvitellel kapcsolatos visszafogottság követelményeit). További fontos előírás, hogy a keresztények nem viselhetnek fegyvert.

Érdekesség, hogy az Iszlám Államnak a rakkai *dhimma* szerződésről szóló, február 26-i bejelentését követően a szintén szélsőséges nézeteiről ismert, terrorcselekményekkel vádolt szalafi tanító, Abu Katáda így nyilatkozott:

...a *dzsizja* kivetése a szíriai keresztényekre nem engedhető meg vallásilag, mert annak két fél közti megegyezés eredményének kellene lennie, itt pedig az egyik fél hiányzik. A szíriai mudzsahedeknek [IS] egyelőre nincs meg az erejük, és nem képesek megvédeni a keresztények életét és tulajdonát a jelenlegi körülmények között. Vallásilag elfogadhatatlan, hogy elvegyük a pénzüket [a *dzsizját*], és ne adjunk cserébe szolgáltatásokat.

Abu Katáda, miközben indirekt módon megvádolta az Iszlám Államot Abu Khálidal-Szúri, az Iszlám Fronthoz tartozó Ahrásas-Sám milícia egyik vezetőjének²⁹ a meggyilkolásával, deviáns ideológiájú bűnözőknek nevezte az IS tagjait.³⁰

A szíriai és az iraki keresztény közösségek, valamint az Iszlám Állam viszonyában a harmadik utat a keresztény milíciák felállítása és az ellenállás jelenti. Szíria északi területein a Szutoro, a szíriai keresztényeknek a rezsimmel szemben nyíltan

²⁹ Abu Khálid al-Szúriról részletesen lásd: Lund, 2014.

³⁰ *Al-Monitor*, 2014 a.

állást foglaló szervezete – amely szorosan együttműködik a kurd YPG-egységekkel – és a Szutoro fiataljait tömörítő Szíriai Szír (Arámi) Katonai Tanács veszi fel a harcot az Iszlám Állam és más iszlamista szervezetek ellen 2013 óta,³¹ Irakban pedig például a Ninivei-síkság Védelmi Egységei nevű csoport, amelynek elsődleges célja a nevében említett, Moszul melletti területek visszafoglalása.³²

A keresztények mellett Irak és Szíria egyéb kisebbségi csoportjai, így például a kurd, a jazídi vagy a türkmén közösségek is egzisztenciális fenyegetésekkel kényyszerülnek szembesülni a szíriai–iraki konfliktusban. Esetükben ráadásul a nyugati közvélemény viszonylagos érdektelensége is kihívást jelent, amely megnehezíti a helyzetük pontos leírását és elemzését is.

Az ISZLÁM ÁLLAM HATÁSA A KÖZEL-KELETI ISZLAMISTA MOZGALMAK KÖZÖTTI VETÉLKEDÉSRE

A szíriai válság az elmúlt évtizedek egyik legtöbb aktort felvonultató fegyveres konfliktusává nőtte ki magát. A polgárháború, amely 2011 márciusában a kormányerők és az „arab tavasz” által inspirált ellenzék összecsapásának indult, ma már több mint ezer különböző fegyveres csoport vetélkedésének ad teret.³³ E brigádok nagy része rendelkezik valamilyen szintű kötődéssel a nemzetközi iszlamista hálózatokhoz,³⁴ így az Iszlám Állam megjelenésének komoly következményei voltak az iszlamista mozgalmak közötti rivalizálásra és erőviszonyokra.

A szíriai ellenzéken belüli erőviszonyokat jelenleg négy nagyobb, önálló, de egymással átfedésben lévő csoportosulás határozza meg.³⁵ A legnagyobb haderővel és a leghosszabb múlttal a Szabad Szíriai Hadsereg rendelkezik, amely 2011 júliusában jött létre. A szervezet gyakorlatilag helyi működésű, kisebb-nagyobb állománnyal rendelkező brigádok laza szövetsége.³⁶ A különböző csoportok közül neki van a legszorosabb kapcsolata az ellenzék politikai vezető szerepét ma már csak inkább elvben felvállaló Szíriai Ellenzéki Koalícióval, valamint az e szervezet „védelmi minisztériumaként” létrejött, de a gyakorlatban önállóbban működő Legfelsőbb Egyesült Katonai Parancsnoksággal.³⁷

A második legfontosabb ellenzéki csoportosulást a 2013 novemberében megalakult Iszlám Front (IF) jelenti, amely a Szíriai Iszlám Felszabadítási Front és a Szíriai Iszlám Front egyesüléséből jött létre. Az IF iszlamista szervezetek laza szövetsége,

31 Drott, 2014.

32 Aleteia, 2014.

33 BBC, 2013 b.

34 A *The Economist* 2013. májusi cikke szerint a tizenkét legfontosabb alakulat közül tíz rendelkezik iszlamista célokkal vagy támogatással. *The Economist*, 2013.

35 *New York Mag*, 2014.; *The Economist*, 2013.; *Center for American Progress*, 2013.

36 Az SzSzH-t hivatalosan 2014 elejéig Szalím Idrisz vezette, február óta Abdel-Ilahal-Basír irányítja. *Al-Jazeera*, 2014 a.

37 Az I. FKP vezetését 2013 decemberéig az SzSzH vezetője, Szalím Idrisz látta el.

együttesen kb. 50.000 fős összlétszámmal. Ezt a blokkot erősíti a hírhedt Ahrár as-Sám-brigád is, amely önmagában is jelentős befolyással rendelkezik a polgárháborúban.

A szíriai konfliktus másik két legfontosabb szervezete, az Iszlám Állam (IS/ISIS/ISIL/*dá'is*) és a Nuszra Front (NF) kialakulása és kapcsolati hálója is az al-Káidához köthető, így a radikális szalafista iszlamistákat tömöríti. Az IS és az NF 2014 februárjában látványosan szakított egymással, majd 2014 novemberében ismét együttműködésre léptek.³⁸

A felsorolt szervezetekben megtalálhatóak mind a három nagyobb nemzetközi iszlamista mozgalom – a Muszlim Testvériség (MB), az al-Káida és az al-Káida az Iszlám Maghrebben – támogatói. Ezek közül a polgárháború 2011-es kitörésekor a legjobb helyzetben a Muszlim Testvériség szíriai szárnyát láthattunk. A konfliktus első időszakában úgy tűnt, hogy a mérsékelt iszlamista szervezet képes lesz dominálni az intézményesült ellenzékkel, hiszen nemcsak a Szíriai Nemzeti Tanácsban, de később a Szíriai Ellenzéki Koalícióban is meghatározó szerepet sikerült szerezniük.³⁹ A szíriai MB sikerességének oka, hogy anyaszervezeténél, az egyiptomi MB-nél sokkal nyitottabb volt a szekuláris szervezetekkel való együttműködésre.⁴⁰ A következő években mégis egyre inkább elszigetelődtek és pozíciókat veszítettek. Egyes elemzések szerint a mozgalom ideológiájának megosztó jellege miatt a szíriai lakosság kb. 70 százaléka alapvetően ellenségesen érez velük szemben, míg egy 2012-es elemzés arról számol be, hogy a tizennégy szíriai tartomány közül hétben nincs társadalmi beágyazottságuk.⁴¹ Emellett az MB nem rendelkezik jelentősebb önálló, a többi csoportosulástól független haderővel, bár a Szabad Szíriai Hadsereg kontingenseinek kb. harmadára-negyedére van komoly befolyása.⁴² A Szíriai Muszlim Testvérek legfőbb állami támogatója Katar és Törökország, amelyek a különböző ernyőszervezeteken keresztül folyamatosan támogatják az MB-hez köthető szereplőket, bár – Mohamed Murszi egyiptomi elnök megbuktatásával párhuzamosan – egy informális megállapodás keretében „hátrébb léptek”, és meghagyták Szaúd-Arábiának a kezdeményező szerepet a szíriai ellenzék segítésében.⁴³

38 *The Independent*, 2014 a.

39 *Center for American Progress*, 2013.

40 Talhamy, 2012.

41 *The Guardian*, 2012.

42 Kahf, 2013, 17. o.

43 *The National*, 2014.

2. táblázat

A transznacionális iszlamista szervezetek jelenléte a szíriai polgárháborúban

Szervezet elnevezése	Szabad Szíriai Hadsereg	Szíriai Iszlám Felszabadítási Front	Szíriai Iszlám Front	Nuszra Front	Iszlám Állam
		Iszlám Front (IF)			
Létrehozás időpontja	2011. július	2013. november		2012. január	2013. február
Iszlamista kapcsolat	Muszlim Testvérek	„Doktriner” szalafizmus		Dzsihadista szalafizmus	
Külföldi támogatás	Katar, Törökország (Nyugat)	Szaúd-Arábia, Egyesült Arab Emírátságok		Al-Káida vezette dzsihadista hálózatok	

A Muszlim Testvérekkel szemben az Iszlám Front, valamint az Iszlám Állam és a Nuszra Front is a radikálisabb szalafista mozgalmakhoz köthető, ám annak különböző irányzataihoz. A szaúdi vahhábizmushoz igen közel álló, nyugati kifejezésekkel fundamentalistának és a többi iszlamista mozgalomhoz képest jóval konzervatívabbnak és szigorúbbnak nevezhető szalafizmus az 1990-es évek előtt nem szerepelt a közel-keleti politikát radikálisan megváltoztatni vágyó ideológiák között, ám az 1989–1990-es második öbölháború következményeként az irányzat képviselői két részre szakadtak. A megosztottság oka a szaúdi kormány azon döntése volt, hogy egy másik muszlim állam (Irak) ellenében egy „hitetlen” kormányzattól (Egyesült Államok) kért segítséget. A doktriner/akadémiai szalafizmus nem ítélte el a szaúdi kormányzatot, ám az ún. dzsihadista szalafizmus igen. Az új irányzat, amely az Oszáma bin Ládén vezette al-Káida időszaka alatt öltött végleg dzsihadista jelleget, ideológiájában a dzsihad meghirdetését már muszlim vezetőkkel szemben is lehetővé tette.⁴⁴ Ráadásul, mivel a régi, Szaúd-Arábia által is propagált nézeteket és magának a szaúdi rezsimnek a legitimitációját is vitatta, a két különböző szalafizmus menthetetlenül egymás ellenségévé vált.⁴⁵ Ennek az ellentétnek a leképeződését láthatjuk Szíriában is, ahol az Iszlám Frontot (és annak elődszervezeteit) Szaúd-Arábia támogatja, míg az al-Káida által fémjelzett nemzetközi dzsihadista hálózatok a Nuszra Frontot és az Iszlám Államot.⁴⁶ A rekrutációs

44 Ez az irányzat ugyanis lehetővé teszi muszlim vezetők hitetlennek való bélyegzését (*takfir*). Ellentétben a doktriner szalafizmussal, a dzsihadista szalafizmus szerint ugyanis ha egy vezető nem követi az iszlám törvényeit, akkor nem tekinthető többé muszlimnak.

45 Stemann, 2006; *Middle East Monitor*, 2014 a.

46 Ebből következően Szaúd-Arábia és az Iszlám Állam ideológiailag nem áll kifejezetten messze egymástól, a köztük lévő ellentét ugyanakkor nemcsak ennek ellenére, de éppen ezért is éles. Lásd *Al-Monitor*, 2014 a.

adatok szerint ez utóbbiak közül különösen nagy szerepet játszott a Dél-Európában is komoly hálózattal⁴⁷ rendelkező al-Káida az Iszlám Maghrebben (AQIM).⁴⁸ Az al-Káidához köthető szervezetek külföldi támogatói között sokan a Perzsa-öböl kormányzatait sejtik, ám valószínűbb, hogy az Arab-félsziget szíriai gyökerekkel vagy dzsihadista affiliációval rendelkező gazdagabb egyénei állnak a háttérben.⁴⁹

A három mozgalomnak különböző céljai vannak Szíriában. Míg a szekuláris brigádok, a Muszlim Testvériséghez kötődő szervezetek és a szaúdi támogatású szalafisták az Aszad-rendszerrel szemben kezdtek el tevékenykedni (mint ahogy Törökországnak, Katarnak és Szaúd-Arábiának is Aszad eltávolítása lenne az érdeke), addig a dzsihadista szalafisták öndefiníciójának része az ellenzék többi frakciója és az azok támogatói elleni harc is.⁵⁰

Különösen érdekes ennek fényében a Nuszra Front és az Iszlám Állam közötti ideológiai és gyakorlati különbségek megjelenése. Bár a két szervezet csak 2014. február és november között járt külön utakon, de a polgárháborúban már 2013 folyamán önálló aktorként működtek. A rendelkezésre álló információk alapján kijelenthető, hogy az Iszlám Állam rövid pályafutása során nem csupán elkezdte kiépíteni az önálló nemzetközi toborzó- és logisztikai hálózatát, de sokkal sikeresebb is volt ebben a tevékenységében, mint a Nuszrát is magában foglaló al-Káida: hat hónap leforgása alatt sikerült megvetnie a lábát Algériától Pakisztánig, komoly szövetségeseket szerezve az Arab-félszigeten, Jemenben, Egyiptomban és Líbiában is,⁵¹ ahol gyakorlatilag irányítása alá vonta Derna városát.⁵² Az Iszlám Állam hatékonyságának az oka többértű: egyrészt a sikeresen felépített, szinte a legyőzhetetlenség látszatát keltő imázs, másrészt a decentralizált al-Káida-hálózathoz való hozzáférés,⁵³ valamint az internet adta lehetőségek professzionálisabb és „modernebb” felhasználása⁵⁴ is előnyt jelentett a szervezet számára.

A Nuszra Front és az Iszlám Állam mellett a többi, Szíriában gyökeret vert iszlamista mozgalom is számíthat a különböző transznacionális hálózatok segítségére. A Muszlim Testvérekhez hű brigádok ugyan az anyaszervezeteik meggyengülése miatt hátrányos helyzetben vannak, de a pénzügyi, felszerelés- és létszámbeli utánpótlást, a Szíriai Nemzeti Tanácson, valamint a Szíriai Ellenzéki Koalíción belüli politikai támogatást, valamint szükség esetén a mozgalom vezetői számára a menedék biztosítását is magában foglaló katari és török segítségre

47 Wagner, 2011, 8. o.

48 *Al-Monitor*, 2013 a.

49 *DW*, 2014; *BBC*, 2014 a.

50 Az Iszlám Állam számára a damaszkuszi rezsim csak egy az entitás létét fenyegető szereplők (Bagdad, Erbil, a kurd szervezetek, az ellenzék más frakciói, stb.) közül, míg az al-Káida általános ellenségei a „hitetlen” nyugati államok, valamint az azok segítségét elfogadó helyi frakciók. Lásd: *National Journal*, 2014. Ezzel szemben az ellenzék többi részét az Aszad-ellenes „forradalom” hívta életre.

51 *CNN*, 2014 a.

52 *Time*, 2014.

53 *Mainichi*, 2014.

54 Míg az al-Káida leginkább honlapokon és fórumokon igyekszik folytatni a rekrutációs tevékenységét, addig az Iszlám Állam már nagyobb hangsúlyt fektet a közösségi hálók használatára. Erről részletesebben lásd: *National Journal*, 2014.

mindenképp számíthatnak.⁵⁵ Ezzel szemben Szaúd-Arábia (az öböl menti szövetségeseivel) 2011 óta igyekszik kiépíteni a Rijádhoz hű szalafista csoportok laza hálózatát,⁵⁶ amelynek központi elemét az országban található iszlamista egyetemek (pl. a Medinai Iszlám Egyetem), valamint a befolyásos szunnita vallástudósok és imámok (Abdal-Azíz bin Báz, Szálih-al-Faúzán stb.) jelentik.⁵⁷ Az öböl menti két ország hatalmas mértékű pénzügyi segélyeket szállít a szíriai ellenzéknek, ám különböző csatornákon keresztül: Katar a Szabad Szíriai Hadsereg e célból létrehozott ernyőszervezeteken keresztül juttatja célba a küldeményt, míg Szaúd-Arábia egy libanoni politikus, a Jövő Mozgalmához kötődő Okáb Szakr segítségével kézbesít fegyvereket és pénzt.⁵⁸ Fontos ugyanakkor megemlíteni, hogy a több száz brigádot magában foglaló, egymással átfedésben lévő laza csoportosulások támogatása nem lehet teljesen átlátható a donorország számára sem, így valószínűleg a juttatások egy jelentős része nem (csak) a kívánt célba jut el.

A különböző szervezetek közötti toborzóhálózatok tekintetében különleges szerepet játszik Törökország. Kijelenthető ugyan, hogy a polgárháborúban részt vevő frakciók közül Ankara egyértelműen a Muszlim Testvérekkel és az ellenzék hivatalos koordináló intézményeivel tartja fenn a legmélyebb kapcsolatot, de mivel az ország vezetése számára Bassár al-Aszad eltávolítása fontosabb, mint a különböző csoportok közötti viszony, a Recep Tayyip Erdoğan által vezetett kormány aktív és passzív segítséget nyújtott a Szabad Szíriai Hadseregnél szélsőségesebb brigádok számára is.⁵⁹ 2013 második felére ez a politika nyugati nyomásra megváltozott: több rendőrségi⁶⁰ rajtaütést⁶¹ hoztak összefüggésbe az al-Káidához köthető szervezetekkel. A helyzetet azonban bonyolították 2014 nyarának eseményei: egyrészt a kurdok és az Iszlám Állam közötti összeecsapásokban Ankara ellenérdekelt lett a szélsőségesek meggyengítésében, másrészt a török mozgásteret nagyban korlátozta az akkor lezajlott túsdráma, amelynek során június 11. és szeptember 20. között az Iszlám Állam fogságban tartotta a Moszulban működő török konzulátus 46 alkalmazottját.⁶² Valószínűleg ez is közrejátszott abban, hogy a török kormány nem zárhatta le a határait a dzsihadisták utánpótlási szállítmányai előtt.

55 *Carnegie Endowment for International Peace*, 2012 a; *Open Democracy*, 2014.

56 *France* 24, 2012.

57 Bonnefoy, 2013, 2. o.

58 *Al-Akhbar*, 2012.; *European Parliament Directorate-General for External Policies*, 2013.

59 *Al-Monitor*, 2013 a.

60 *Albawaba News*, 2013 a.

61 *Albawaba News*, 2013 b.

62 *The Guardian*, 2014 b.

Ankara kettős politikája következtében továbbra is a török–szíriai határ jelenti az egyik legjobb lehetőséget az ellenzék szinte összes frakciója számára az utánpótlási útvonalak megszervezésére.⁶³ Az ott kialakult „dzsihadista országút” így sok szempontból hasonló szerepet játszik, mint az afganisztáni háborúban a pakisztáni határszakasz.⁶⁴

Az Iszlám Állam megjelenése radikálisan megváltoztatta az iszlamista mozgalmak közel-keleti és szíriai rivalizálásának dinamikáját.⁶⁵ Az „arab tavasz” kezdete után az események dinamikáját a Muszlim Testvérek és a hozzájuk való hozzáállás határozta meg, különösen a mozgalom helyi szervezeti által támogatott politikai pártok és vezetők egyiptomi és tunéziai választási győzelmeinek következtében. Azokban az években a demokráciát megvető al-Káida nem tudott a demokratikus igényekkel fellépő tömegtüntetésekre és forradalmakra megfelelően reagálni, így még a Kairóban fontos pozíciókat szerzett, szaúdi támogatású (doktriner) szalafisták is hatékonyabban használták ki az új helyzetet. 2013-tól azonban, Mohamed Murszi egyiptomi elnök eltávolításával és a Muszlim Testvérek háttérbe szorításával párhuzamosan, az al-Káida és szövetségesei teret nyertek a Közel-Kelet káoszba és polgárháborúba süllyedő államaiban, elsősorban Jemenben és Szíriában. A kezdeményező szerep így egyre inkább a dzsihadista szalafista szervezetek kezébe került.⁶⁶

E folyamat csúcspontjaként értékelhetjük az Iszlám Állam kikiáltását, amellyel – 2001 óta először – ismét az al-Káidához köthető szervezetek határozták meg a közel-keleti regionális politikát. Az iszlamizmus ágazatai közötti fő törésvonal, amely addig a Muszlim Testvérek és riválisaik között húzódott, átkerült a dzsihadista szalafisták és ellenfelek közé. Ezen új dinamika következtében az iszlamista szervezeteknek az Iszlám Államhoz képest kell meghatározniuk magukat, szükségszerűen közeledve egymáshoz. E tendenciát jól mutatja a hagyományosan a Muszlim Testvéreket támogató Katar és a szalafistákat segítő Szaúd-Arábia közeledése: három nappal az Iszlám Állam és a Nuszra Front kibékülése után Doha és Rijád is feloldotta a saját ellentéteit.⁶⁷ A hírek szerint Katar a Közel-Kelet Egyiptomtól keletre eső részeire, így Szíriára vonatkozóan is elismerte a szaúdi befolyás elsődlegességét. Talán ugyanez van annak a háttérében, hogy Katar revideálta korábbi politikáját, és elkezdte előkészíteni az addig kizárólag a Szabad Szíriai Hadsereg katonái kiképzését szolgáló táborainak megnyitását az Iszlám Front harcosai előtt.⁶⁸ További árulkodó jel, hogy míg az öböl menti országokban élő, befolyásos imámok 2013-ig

63 Különösen mivel Szíria (és Irak) többi szomszédja sokkal szigorúbb határpolitikát folytat: a libanoni oldalt az Aszad-kormánnyal szövetségben dolgozó Hezbollah ellenőrzi, Jordánia hagyományosan tartózkodik ilyen szerep betöltésétől, a GCC tagállamai pedig bár nem állítják le a polgárháborúba igyekvő harcosokat, de közvetlen utánpótlási vonalat nem kívánnak működtetni. Lubpak, 2014.

64 Uo.

65 *About News*, 2014.

66 Uo.

67 *Centre for Research on Globalization*, 2014.

68 *Al-Akhbar English*, 2014.

leginkább az Aszad-kormány és annak síita szövetségesei ellen ágáltak, addig 2014 nyarától kezdve egyre több időt szentelnek az Iszlám Állam elleni szónoklatokra.⁶⁹

Összességében tehát kijelenthető, hogy mind a három regionális transznacionalista iszlamista hálózat jelen van Szíriában. A köztük fennálló kapcsolatrendszerre és hatalmi egyensúlyra nagy hatással volt az Iszlám Állam megjelenése és kikiáltása, azóta ugyanis a dzsihadista szalafizmus átvette a kezdeményező szerepet az előző években meghatározó szerepet betöltő Muszlim Testvérektől. Ez az egyetlen hálózat, amely bizonyított állami támogatás nélkül működik, jelentős toborzóképeségével és anyagi bázisával sikeresen növelte meg saját befolyását, így kényszerítve reaktív szerepbe vetélytársait. Jelen pillanatban úgy tűnik, hogy az Iszlám Állam fellépésének, valamint a Nuszra Fronttal való összefogásának következtében, a közös fenyegetés hatására, 2014 végén a többi iszlamista mozgalom (valamint azok támogatói) között közeledés zajlik, és megkezdődött az egyes aktorok stratégiájának újragondolása.

A KÜLFÖLDI HARCOSOK JELENLÉTE ÉS ANNAK KÖVETKEZMÉNYEI

Az Iszlám Állam erőinek jelentős részét teszik ki a külföldi (nem szíriai) állampolgárságú harcosok. Pontos számokat ugyan csak becsülni lehet, de egyes információk szerint az IS kb. húsz-harmincezer fős haderővel rendelkezik, amelynek 70 százaléka szíriai vagy iraki állampolgár,⁷⁰ tehát a szervezetben harcoló külföldiek száma kb. nyolc-tízezer főre tehető. Összesen nyolcvan országból 16.290 nem helyi lakos harcol jelenleg Szíriában, a különböző milíciák valamelyikében.⁷¹

A rendelkezésre álló információk alapján kijelenthető, hogy a szíriai polgárháború az egyik, ha nem a legattraktívabb háborús konfliktus az iszlám világ történetében. A külföldi harcosok tömeges megjelenését követően, 1980 és 2010 között körülbelül 10.000 és 30.000 fő közöttire tehető azon egyének száma, akik részt vettek a saját államuk közvetlen érintettsége nélkül zajló konfliktusokban.⁷² E külföldi harcosok legnagyobb része (öt-húszezer fő) az 1979-ben kezdődött afganisztáni polgárháborúban volt érintett, de az 1992–1995-ös boszniai (ezer-két-ezer) vagy a 2003-ban kezdetét vevő iraki (négy-ötezer fő) események is sokakat vonzottak.⁷³ Látható tehát, hogy a jelenlegi konfliktus e tekintetben csak a korai afganisztáni évekkal vethető össze, és könnyen elképzelhető, hogy ha nem is ma, de a háború lezárásáig a szíriai lesz a legnagyobb külföldi jelenléttel folytatott polgárháború.

69 Lásd például Júszufal-Karadávi esetét.

70 CNN, 2014 c.

71 *Washington Post*, 2014 b.

72 Hegghammer, 2010, 53. o.

73 Uo. 61. o.

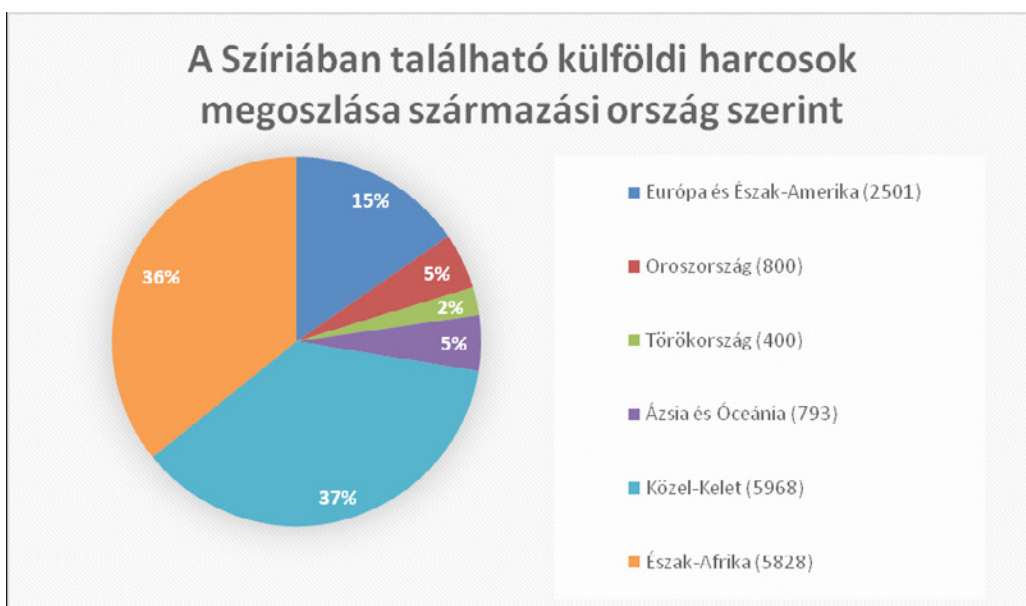

A különböző kutatások viszonylag pontos képet adnak a harcokban részt vevő külföldiek származásáról (lásd az 1. ábrát). Ezen adatok alapján a Szíriában harcoló külföldiek kb. 72 százaléka a Közel-Kelet (jelenlegi ismereteink szerint 5968 fő) és Észak-Afrika (5828 fő) térségéből érkezett, akik többségét a Tunéziából (3000), Szaúd-Arábiából (2500), Jordániából (2089) és Marokkóból (1500) származók teszik ki. A régióból érkező külföldi harcosok arányában nincs egyértelmű összefüggés a Szíriához való földrajzi közelség⁷⁴ vagy az adott országba a polgárháború elől menekülők száma között,⁷⁵ sokkal inkább az sejthető, hogy az iszlamistatoborzó hálózatok kiépítettsége jelenti a legfőbb magyarázó tényezőt.

Ehhez képest viszonylag alacsony az Európából érkező dzsihadisták száma: a térségből (Oroszországot és Törökországot leszámítva) összesen kb. 2300 fő utazott Szíria területére, s ez a teljes csoport 14 százalékát teszi ki.⁷⁶ A legfőbb származási országeként az Egyesült Királyság (488) és Franciaország (412) említendő.

1. ábra

A Szíriában található külföldi harcosok megoszlása a származási ország szerint⁷⁷

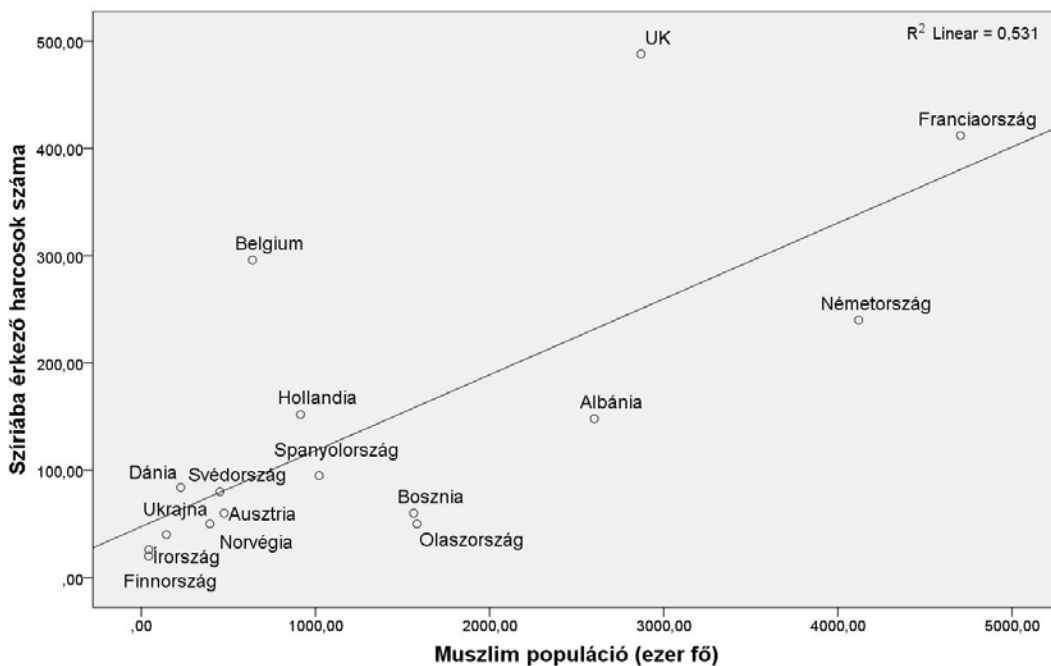
74 Tunéziából és Marokkóból összesen megközelítőleg azonos számú külföldi harcos érkezett Szíriába (3500), mint az ország közvetlen szomszédságát jelentő öt államból (3646).

75 Míg a polgárháború menekültjeinek döntő többsége Törökországba, Irakba, Libanonba, Jordániába és Egyiptomba vándorolt, addig ezen országok a Szíriában harcoló külföldieknek mindössze kb. a negyedét adják. Törökország (400), Irak (247) és Egyiptom (358) esetén kifejezetten alacsony számokról beszélhetünk, Libanon (890) és különösen Jordánia (2089) esetén ugyanakkor magasabbról, ám ezen adatok sem kirívóak a lakosság számához viszonyítva.

76 Az adatok természetesen forrásonként eltérnek, az EU terrorizmusellenes koordinátora, Gilles de Kerchove szerint például ez a szám 3000-re tehető. Lásd: *BBC*, 2014 b. Ugyanakkor a Szíriában harcoló külföldieken belül az európaiak arányát viszonylag állandóan 7 és 15 százalék közé teszik a felmérések. Lásd például Zelin 2013.

77 Forrás: *Washington Post*, 2014 b.

2. ábra
A Szíriába érkező harcosok száma és a muszlim populáció európai országok esetén⁷⁸

A 2. ábrán láthatjuk az egyes európai országokból Szíriába érkező harcosok száma és az adott államban élő muszlim populáció közti összefüggést. Bár kimutatható pozitív korreláció a két változó között, ám az alacsony elemszám és az adatok heteroszkedasztikus jellege miatt nem jelenthető ki az egyértelmű és kizárólagos együttmozgás. Az ábra segítségével azonosítani tudjuk a mért korrelációtól eltérő, a két vizsgált változó arányát tekintve „kiugró” országokat – így elsősorban az Egyesült Királyság és Belgium pozitív irányú, míg Németország, Bosznia, Olaszország és Albánia negatív irányú eltérését. A jelenség pontos leírásához egy részletesebb elemzésre lenne szükség; mindenesetre feltételezhető, hogy az Egyesült Királyság és Belgium esetén a dzsihadistákat toborzó hálózatok nagyobb kiterjedtségéről beszélhetünk.

Talán a külföldi harcosokkal (*foreign fighters*) kapcsolatban a legnagyobb kihívásnak a tudatlanságot és a jelenség megismerhetetlen és így leírhatatlan jellegét tekinthetjük. Ahogy Thomas Hegghammer 2010-es tanulmányából kiderül, az egyes konfliktusok vonzóerejét a tudomány a mai napig nem tudja pontosan megmagyarázni, a leggyakoribb hipotéziseknek⁷⁹ pedig még egyikét sem sikerült

78 Forrás: A tanulmányban idézett CIA–ISCR–Soufan Group elemzés adatai alapján készítette Szalai Ervin.

79 A leggyakoribb hipotézisek szerint 1. a vallási, 2. a nagy áldozatokat követelő, 3. az iszlamisták által vívott vagy 4. a dekolonizációs konfliktusok a legvonzóbbak, esetleg 5. a küldő ország kormányzatának támogatása, 6. a fejlett kommunikációs technológiák vagy 7. az iszlamizmuson belül végbement fejlődés szükségesek a harcolni vágyók nagy volumenéhez. Lásd: Hegghammer, 2010, 57–71 o.

társadalomtudományi eszközökkel bizonyítani, így nem tudunk pontos képet adni a jelenség hátteréről vagy a személyes motivációkról.⁸⁰

Ezért abban sem lehetünk biztosak, hogy a szíriai konfliktus és az Iszlám Állam miért vonzott ekkora embertömeget. A sajtónyilvánosságra került egyéni történetek⁸¹ alapján kijelenthető, hogy az IS szolgálatába állók esetén nem lehet általánosítani sem etnikai, sem szociális vagy gazdasági, de még vallási alapon sem. A Szíriában harcoló európaiak csoportja – melynek kb. 10-15 százaléka nő – tehát igen heterogén, és természetesen nem mindenkit az Iszlám Állam vonzott a polgárháborúba: a több tucat különböző erőcsoport is fogad utánpótlást. A legfontosabbak közülük a kurd erők,⁸² akikhez – a Kobane melletti csata intenzívvé válása következtében – az iraki származásúak mellett néhány száz európai kurd is csatlakozott az elmúlt hónapokban.⁸³

Ennek ellenére minden kétséget kizáróan kijelenthető, hogy a szíriai konfliktus és azon belül az Iszlám Állam igen vonzóan számít az európaiak számára is. E jelenség mögött Aaron Y. Zelin a konfliktusos zóna könnyű megközelíthetőségét, a mobilizációt segítő hálózatok kiépítettségét,⁸⁴ a szociális média hatékony felhasználását, a küzdelem emocionális alapját és a kalifátus kikiáltását,⁸⁵ továbbá az Iszlám Állam által biztosított kényelmes és vonzó logisztikai hátteret („ötcsillagos dzsihádtábor”-érzés), Szíria és a történelmi Levante vallási és történelmi jelentőségét, valamint a szunniták körében egyre erősödő síitaellenes érzéseket⁸⁶ azonosítja.⁸⁷

A külföldi harcosok a származási ország számára komoly biztonságpolitikai kihívást jelentenek: az egyének hazaérkezését követő esetleges további radikalizációjuk veszélye mellett a reintegráció, valamint a szerzett fizikai, lelki és mentális károsodások megfelelő kezelése is komoly problémát okoz.⁸⁸ Ráadásul 2014 májusában egy Szíriából hazatérő harcos végrehajtotta az első terrorakciót is az Európai Unió területén.⁸⁹

A múltbeli tapasztalatokat felhasználó kutatásokból következtethetünk a jelenlegi probléma mértékére is. A Nyugat-Európában, az Egyesült Államokban és Ausztráliában 1990 és 2010 között tevékenykedő, terrorizmushoz köthető dzsihadisták

80 Ez derült ki Glyn Williams 2011-es tanulmányából is, amelynek alapja a szerző által 2002-ben, az Afganisztánban elfogott külföldi harcosokkal készített interjúsorozat. Idézi: Wagner, 2011, 4. o.

81 Például *The Economist*, 2014 a; *CNN*, 2014 b.

82 *Rudaw*, 2013.

83 *Vice News*, 2014.

84 A különböző felmérések szerint a 2000-es évekre összesen 28 dzsihadista hálózat jött létre Európában. Lásd: *Pew Research*, 2010.

85 Amit leginkább a Bassár al-Aszad brutális fellépése, valamint a szunnita és az arab szolidaritás fűt.

86 Amit az alevi Bassár al-Aszad kormányának az Irán és a Hezbollah irányából jövő támogatása okoz. A felekezeti feszültségeket kifejezően illusztrálja, hogy a *Pew Research Forum* kutatása szerint ráadásul a szunniták kb. 40 százaléka nem tartja a sítákat muszlimnak. Lásd: *Abdo*, 2013, 6. o.

87 Zelin, 2014, 28–29. o.

88 *The Strategist*, 2014.

89 *Brookings Institute*, 2014.

motivációit vizsgálva Hegghammer arra a következtetésre jutott, hogy az ezen időszak alatt azonosított 401 „összeesküvőből” mindössze 107 rendelkezett külföldi harci tapasztalatokkal,⁹⁰ tehát a csak belföldön tevékenykedő elkövetők aránya és rekrutációja sokkal nagyobb arányú – így általánosságban sokkal komolyabb problémát jelentenek. Ugyanakkor a kutatás eredményei szerint a külföldi harcosok kb. 11 százaléka (vagyis kilencből egy) követett el a hazatérése után merényletet. Ez a jelenlegi szám adatok alapján kb. 250 potenciális terroristát jelent az Európai Unió számára, s ez nagyságrendileg megegyezik az 1990 és 2010 között Európában regisztrált összes dzsihadista merénylő számával (akik közül mindössze hatvannak voltak külföldi tapasztalatai).

A külföldi harcosok problémájának kezelésére különböző eszközök állnak a kormányok rendelkezésére. A lehetséges reakciók között megkülönböztethetünk előzetes és utólagos lépéseket, valamint szociális (preventív/reintegrációs) és kényszerítő intézkedéseket.⁹¹ E két dimenzió mentén az egyes országok eltérő jellegű válaszokat adtak a problémára.

A kényszerítő intézkedések preferálása leginkább az amerikai és a francia kormányzatot jellemzi. Washington utasítására a rendészeti szervek igyekeznek még kiutazás előtt letartóztatni a Szíriába igyekvőket, ahogy az történt 2014 nyarán például egy denveri nővel és két texasi férfival.⁹² A már idézett Hegghammer szerint a keményebb fellépést az Egyesült Államokban lévő muszlim közösségek (Európaéhoz képest) alacsonyabb létszáma teszi lehetővé.⁹³ Franciaországban pedig 2012 végén jött létre a kérdés kezelését szolgáló jogi háttér, amikor a 2012-1432. számú törvénnyel felhatalmazták a hatóságokat, hogy azok büntetőeljárást tudjanak indítani a külföldi kiképzőtáborokat megjáró francia állampolgárok ellen. Ezen túl komoly lépések történtek az iszlamistatoborzó honlapok megfigyelése, valamint a fiatalok ak visszatartása céljából.⁹⁴

A Franciaországtól és az Egyesült Államoktól eltérő, a kényszerítő és a szociális intézkedések együttes használatát magában foglaló állami gyakorlatot figyelhetünk meg a kontinens más országaiban.⁹⁵ Nagy-Britannia esetén a kiutazás előtti és a beutazás utáni időszakra vonatkozóan is találhatunk rendészeti jellegű⁹⁶ és szociális lépéseket⁹⁷ egyaránt. Belgium hasonló stratégia szerint jár el a kérdésben,

90 Hegghammer, 2013, 3. o.

91 *Nextgen*, 2014.

92 *Reuters*, 2014.

93 *The Economist*, 2014 a.

94 Amik magukban foglalják például a szülői beleegyezés nélkül külföldre utazó fiatalok fel-tartóztatását, valamint egy olyan rendszer kiépítését, amely segíti a szülőknek a veszélyes ma-gatartásjegyek azonosítását gyermekeik esetén. Lásd: *Nextgen*, 2014.

95 Uo.

96 Például a kétes indokokkal a konfliktuszónába utazni kívánók megállítása, külföldi bűncselek-mények elkövetőinek azonnali büntetőeljárás alá vonása, a *Terrorism Act* alkalmazása, a terro-rista szervezkedésben való passzív résztvevők kriminalizálása, illetve a kettős állampolgárok esetén a brit útlevél elkobzása abban az esetben, ha az illető Nagy-Britanniába való belépése veszélyesnek tekinthető.

97 Lásd a brit kormány terrorizmusellenes stratégiájának egyik elemét, a megelőzés célzatú

de nagyobb hangsúlyt fektetve az intézményi és törvénykezési lépésekre. Dániában⁹⁸ a hazaérkezők esetén különbséget tesznek a közvetlen és a potenciális fenyegetést jelentő egyének között – az előbbiekkal szemben a titkosszolgálatok, az utóbbiakkal viszont a helyi intézmények és közösségek járnak el. Az országon belül nagy vitákat váltott ki az azonos nevű városról elnevezett Aarhus-modell, amelynek lényege, hogy az oda visszaérkező dzsihadistákkal kapcsolatban a rendőrség szociális munkásokkal és a helyi önkormányzattal közösen lép fel: egészségügyi és pszichológiai segítséget nyújt a számukra, megkönnyítve ezzel az érintetteknek a munkaerőpiacra vagy az oktatási intézményekbe való visszatérését.

Összességében elmondható, hogy a külföldi harcosok által jelentett kihívás jellegének, mélységének és pontos okainak az alapos feltérképezése nélkül az egyes államok nem tudnak optimális stratégiákat kidolgozni. Ebből kifolyólag nem csak és nem elsősorban a külföldi harcosok létéből következő közvetlen fenyegetés, inkább a tudatlanság és a biztonságérzet ebből következő hiánya jelenti az elsősorú fenyegetést az érintett kormányzatok számára.

Az ISZLÁM ÁLLAM BEVÉTELI FORRÁSAI

A nemzetközi közösség az Iszlám Állam tevékenységének visszaszorításában a katonai műveletek mellett elsősorban a bevételi források korlátozását vagy egyenesen azok felszámolását tűzte ki célul. Jóllehet az Iszlám Állam anyagi helyzetével és bevételeivel kapcsolatban számtalan feltételezés létezik, és költségvetésének nagyságát csak megbecsülni lehet, a rendelkezésükre álló forrásokat elég nagy bizonyossággal lehet azonosítani. Az már egy másik kérdés, hogy ezek a „csapok” elzárhatóak-e.

Az Iszlám Államnak az ellenőrzése alatt álló – nagyjából Nagy-Britannia méretű – területen mintegy hat-nyolcmillió emberről kell gondoskodnia amellet, hogy a mintegy harmincöt-ötvenezer fegyverrel vívott kétfrontos háborút finanszírozza. A (nagyon eltérő) becslések szerint mindezt akár napi hatmillió dolláros bevételéből fedezi.⁹⁹

A bevételek között az első helyen szerepelnek az Iszlám Állam által elfoglalt területeken lévő pénzügyintézetekben „talált” pénzek. Ezek közül a legnagyobb tételt a moszuli állami és magánbankokban őrzött mintegy 400 millió dollár jelentette. A hírek ellentmondóak voltak a tekintetben, hogy az Iszlám Állam fegyveresei elvitték-e

Prevent programot, amelynek célja a terrorista és szélsőséges eszmék ideológiai kihívására való válaszadás, a terrorista szervezetek által bevont egyének számára segítségnyújtás és tanácsadás lehetővé tétele, valamint a megelőzés szempontjából fontos intézmények bevonása. A program már 2007-ben elindult, a jelenlegi kormány csak kisebb változtatásokat léptetett életbe 2011-ben, nagyobb hangsúlyt fektetve a közösségekre és az intézményekre. Lásd: *The Guardian*, 2014. a. A projekt leírása elérhető a brit kormány hivatalos honlapján: <https://www.gov.uk/government/policies/protecting-the-uk-against-terrorism/supporting-pages/prevent>.

98 *The Murmur*, 2014.

99 Giovanni, McGrath Godman, Sharkov. 2014.

a pénzt, vagy – ahogy más hírek állították – az továbbra is a bankok ellenőrzése alatt áll.¹⁰⁰ Igen jelentős forrás az iraki hadsereg által hátrahagyott és az ellenőrzött területeken álló fegyverraktárakban talált (és/vagy más forrásokból származó) fegyverekkel való kereskedelem. A becslések szerint a kettő együtt akár több milliárd dollárt is kitehet.¹⁰¹

A harmadik fő bevételi forrás, mely a nemzetközi figyelem középpontjában áll, az észak-iraki és kelet-szíriai olajmezőkről származó olaj eladása. Ennek az értéke azonban nemcsak hogy nehezen megbecsülhető, hanem – az Egyesült Államok és szövetségesei által végzett légitámadások következtében – folyamatosan változik is. Ismert, hogy a legnagyobb iraki olajmezőt (Bajdzsi) az Iszlám Államnak végül is nem sikerült megszereznie, de még így is mintegy háromszáz kút van az ellenőrzése alatt,¹⁰² míg Kelet-Szíriában éppen az ottani – az Irakban lévőkénél jóval kisebb teljesítményű – kutak jelentik az egyik legfontosabb célpontot. (Az Iszlám Állam Szíria olajtermelő kapacitásának mintegy 60 százalékát ellenőrzi.) Másrészt az is kérdéses, hogy az Iszlám Állam által értékesített olaj mekkora konkrét bevételt jelenthet, mivel feketén mindössze a „hivatalosan” eladott ár töredéke – a becslések szerint 10-20 százaléka – realizálható. Ráadásul az olaj ára folyamatosan csökkent az elmúlt időszakban. Gyakori kérdés az is, hogy vajon kinek lehet feketén eladni az olajat. Erre a legkézenfekvőbb válasz, hogy nyilván a legszűkebb térségben, az ott működő hálózaton keresztül. De érdekességként megjegyezzük, hogy az Iszlám Állam a szíriai rezsimnek is adott el a kelet-szíriai olajkutakból kitermelt olajból. Hosszabb távon az Iszlám Állam ellenőrzése alatt álló olajkutak hozamát nagyban befolyásolja majd az a tény, hogy technikai felújításokat és karbantartást, bővítéseket és újabb fejlesztéseket a kvázi szankcionált helyzetben nem tudnak majd végezni.¹⁰³

Az Iszlám Állam a történetének különböző szakaszaiban számíthatott az öbölbeli arab monarchiák, vallásos alapítványok és egyének támogatására is. Bár mára ezek az államok terrorista szervezetnek nyilvánították az IS-t, így az állami támogatást sem kaphat, magánforrásokból változatlanul jelentős összegű támogatást élvez. Költségvetésükben megjelentek olyan „humanitárius támogatások”, melyeket a szíriai háborúban az Aszad-rezsim ellenzékének címeztek, de egyértelműen bizonyos öböl menti támogatók adományai a Szíriában harcoló dzsihadista csoportok számára.¹⁰⁴

További forrást jelent a helyi lakosság megadóztatása, hiszen ahogy a szíriai rezsim és a bagdadi kormány beszüntette a megszállt területeknek a központi költségvetésből járó állami támogatását, úgy az onnan a központi költségvetésbe befizetett adók sem a központba jutnak el. Emellett több hír szól arról, hogy az Iszlám Állam védelmi pénzeket szed – üzlettulajdonosoktól, kamionsofőröktől stb. –,

100 Daragahi, 2014.

101 Chulov, 2014.

102 Giovanni, McGrath Godman, Sharkov, 2014.

103 Ismert, hogy Irak és Irán olajkitermelésére ebben a vonatkozásban milyen hatással voltak a szankciók.

104 Giovanni, McGrath Godman, Sharkov, 2014.

váltságdíjakat követel (és fogadott el) akár nyugati kormányoktól is,¹⁰⁵ más vallású és etnikumú asszonyokat és lányokat „ad el” pénzért feleségnek,¹⁰⁶ illetve a keresztényektől szedett fejadó, a *dzsizja* is folyamatos bevételt jelent.¹⁰⁷ Ez utóbbi összege 250 dollár/fő körül mozog – az illető foglalkozásától/végzettségétől is függően –, ami még a keresztények rohamosan csökkenő száma ellenére is komoly summát tesz ki.

Ráadásul az Iszlám Állam által ellenőrzés alatt tartott terület a világ egyik legnagyobb műkincslelőhelye – Irak mintegy tizenkétezer ókori ásatási helyszínének egyharmada – is, ahol akár nyolcezer éves műkincsek is előkerültek. Az értékes leleteket elsősorban Törökországon keresztül csempészik ki. A becslések szerint az illegális műkincs-kereskedelem mára az Iszlám Állam második legnagyobb bevételi forrásává vált, és több millió dolláros bevételt jelent.¹⁰⁸

* * *

2014 végére az Iszlám Állam nemcsak katonai és terroristaveszélyt jelent a közvetlen térség és a világ számára, hanem olyan folyamatokat is felerősített és/vagy helyezett a nemzetközi figyelem fókuszába (a menekültek és a kisebbségek kérdése, a külföldi harcosok, az iszlamista csoportok alakulása, illetve a finanszírozás), melyek a térségben zajló konfliktusok eddig is „ismert” velejárói voltak. A kalifátus kikiáltása és maga a *khiláfa* azonban olyan kihívások elé állítja a nemzetközi közösséget, melynek következményei egyelőre beláthatatlanok. Annyi bizonyosnak látszik, hogy az Iszlám Állam és az általa gerjesztett folyamatok legalább középtávon meghatározó jelentőséggel fognak bírni a regionális (és globális) nemzetközi politikára.

IRODALOMJEGYZÉK

- Abdo, Geneive (2013) The New Sectarianism: The Arab Uprising and the Rebirth of the Shi'a–Sunni Divide. *The Saban Center for Middle East Policy at Brookings Institute Analysis Paper*. [Online] Április. Elérhető: <http://www.brookings.edu/~media/Research/Files/Papers/2013/04/sunni%20shia%20abdo/sunni%20shia%20abdo.pdf>.
- About News (2014) Al-Qaeda and the Arab Spring. [Online]. Elérhető: <http://middleeast.about.com/od/humanrightsdemocracy/a/Al-Qaeda-And-The-Arab-Spring.htm>.

105 Spanyolország és Franciaország is több millió dollárnyi váltságdíjat fizetett az Iszlám Állam fogságában lévő állampolgárainak kiszabadítása érdekében. Giovanni, McGrath Godman, Sharkov, 2014.

106 A muszlim arab társadalmakban a menyasszonyért ún. menyasszonypénzt kell fizetni. Emellett az iszlám kezdeti hódításainak öröksége, az ún. ideiglenes házasság intézménye máig jelen van bizonyos területeken.

107 Az iszlámban az ún. „könyves népek”, a zsidók és a keresztények a *dzsizja* megfizetése ellenében szabadon gyakorolhatták a vallásukat, és biztonságban élhettek a birodalom határain belül.

108 Chulov 2014.: Giovanni, McGrath Godman, Sharkov, 2014.

- Al-Akhbar* (2012) Exclusive: Inside Future Movement's Syria Arms Trade. [Online] November 29. Elérhető: <http://english.al-akhbar.com/content/exclusive-inside-future-movements-syria-arms-trade>.
- Al-Akhbar* (2014 a) Lebanon: Political Consensus over Establishment of Formal Syrian Refugee Camps Remains Elusive. [Online] Szeptember 13. Elérhető: <http://english.al-akhbar.com/node/21514>.
- Al-Akhbar* (2014 b) Lebanon Will Stop Receiving New Syrian Refugees: Derbas. [Online] Október 20. Elérhető: <http://english.al-akhbar.com/node/22106>.
- Al-Akhbar English* (2014) Qatar Training Syria Rebels as Muallem Seeks Political Solution in Russia. [Online] November 26. Elérhető: <http://english.al-akhbar.com/node/22656>.
- Alalam* (2014) Qaradawi Depicts Islamic Caliphate as 'Void under Sharia'. [Online] Június 6. Elérhető: <http://en.alalam.ir/news/1608593>.
- AlArabiya* (2013) Saudi Grand Mufti Praises Qaradawi's Stance on Hezbollah. [Online] Június 6. Elérhető: <http://english.alarabiya.net/en/News/middle-east/2013/06/06/Saudi-Grand-Mufti-praises-Qaradawi-s-stance-on-Hezbollah.html>.
- Albawaba News* (2013 a) Turkey Rounds up and Detains Al-Qaeda Suspects in Major Militant Crackdown. [Online] November 6. Elérhető: <http://www.albawaba.com/news/turkey-al-qaeda-531705>.
- Albawaba News* (2013 b) Turkish Authorities Seize 1,200 Rockets at Syrian Border. [Online] November 7. Elérhető: <http://www.albawaba.com/news/syria-turkey-532122>.
- Aleteia* (2014) Christians in Iraq Forming Militia to Defend, and Possibly Retake, Ancestral Lands. [Online] December 4. Elérhető: <http://www.aleteia.org/en/world/article/christians-in-iraq-forming-militia-to-defend-and-possibly-retake-ancestral-lands-5337839336161280>.
- Al-Jazeera* (2014 a) Free Syrian Army Fires Military Chief. [Online] Február 18. Elérhető: <http://www.aljazeera.com/news/middleeast/2014/02/free-syrian-army-fires-military-chief-201421742719901171.html>.
- Al-Jazeera* (2014 b) A Soft Approach to Returning British Fighters. Október 12. Elérhető: <http://www.aljazeera.com/indepth/features/2014/10/soft-approach-returning-british-fighters-2014101210194669969.html>.
- Al-Jazeera* (2014 c) Syria Rebel Groups Reject 'Islamic Caliphate'. [Online] Július 1. Elérhető: <http://m.aljazeera.com/story/2014711559095815>.
- Al-Monitor* (2013 a) Al-Qaeda in Maghreb Recruits Locals for Jihad. [Online] Április 8. Elérhető: <http://www3.al-monitor.com/pulse/security/2013/04/al-qaeda-maghreb-jihadists-syria.html>.
- Al-Monitor* (2013 b) Turkey Backing off Support for Jihadists on Syria Border. [Online] November 18. Elérhető: <http://www.al-monitor.com/pulse/originals/2013/11/turkey-backs-off-support-syria-rebels-border.html>.
- Al-Monitor* (2013 c) Qatar Resets Its Syria Policy. [Online] December 15. Elérhető: <http://www3.al-monitor.com/pulse/originals/2013/12/qatar-resets-syria-policy.html>.
- Al-Monitor* (2014 a) Saudi Arabia Forced to Rethink Ideology in Fight Against IS. [Online] December 3. Elérhető: <http://www2.al-monitor.com/pulse/originals/2014/12/saudi-kingdom-versus-caliphate.html>.
- Al-Monitor* (2014 b) „Abu Qatada Denounces ISIS 'Gold Tax' on Syrian Christians. [Online] Február 28. Elérhető: <http://www.al-monitor.com/pulse/security/2014/02/syria-isis-gold-tax-christians-abu-qatada.html>.
- Al-Monitor* (2014 c) Erdogan Defends Brotherhood's Qaradawi after Arrest Warrant. [Online] Szeptember 13. Elérhető: <http://www.al-monitor.com/pulse/originals/2014/12/qaradawi-egypt-turkey-interpol-arrest-warrant-brotherhood.html>.

- Al-Monitor* (2014 d) Sectarian Conflict Emptying Syria of Christians. [Online] Július 29. Elérhető: <http://www.al-monitor.com/pulse/tr/security/2014/07/syria-christians-face-destruction-discrimination-war.html>.
- Al-Monitor* (2014 e) European Muslim Groups Angered by Inclusion on UAE's Terror List. [Online] December 8. Elérhető: <http://www.al-monitor.com/pulse/originals/2014/12/uae-terrorist-list-european-islamist-groups.html>.
- BBC* (2010) Iraqi Christian's Long History. [Online] November 1. Elérhető: <http://www.bbc.co.uk/news/world-middle-east-11669994>.
- BBC* (2013 a) Christian Areas Hit by Baghdad Bombs. [Online] December 25. Elérhető: <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-25514687>.
- BBC* (2013 b) Syria Crisis: Guide to Armed and Political Opposition. [Online] December 13. Elérhető: <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-24403003>.
- BBC* (2014 a) Islamic State: Where Does Jihadist Group Get Its Support? [Online] Szeptember 1. Elérhető: <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-29004253>.
- BBC* (2014 b) Islamic State Crisis: '3,000 European Jihadists Join Fight'. [Online] Szeptember 26. Elérhető: <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-29372494>.
- BBC* (2014 c) „Syria Crisis: ISIS Imposes Rules on Christians in Raqqa”. [Online] Február 27. Elérhető: <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-26366197>.
- BBC* (2014 d) Iraqi Christians Flee after Isis Issue Mosul Ultimatum. [Online] Július 18. Elérhető: <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-28381455>.
- BBC* (2014 e) The Minorities of Iraq. [Online] Július 21. Elérhető: <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-28351073>.
- Bokorné Szegő Hanna (2003) *Nemzetközi jog*. Budapest: Aula Kiadó.
- Bonnefoy, Laurent (2013) Saudi Arabia and the Expansion of Salafism. *Norwegian Peacebuilding Resource Centre Policy Brief*. [Online] Szeptember. Elérhető: http://www.peacebuilding.no/var/ezflow_site/storage/original/application/51ecc6aed984f0b32dce709cd02cab49.pdf.
- Brookings Institute* (2014) Homeward Bound? Don't Hype the Threat of Returning Jihadists. [Online] Szeptember 30. Elérhető: <http://www.brookings.edu/research/articles/2014/09/30-syria-foreign-fighters-byman-shapiro>.
- Carnegie Endowment for International Peace* (2012 a) Turkey's Relations with the Syrian Opposition. [Online] Április 13. Elérhető: <http://carnegieendowment.org/2012/04/13/turkey-s-relations-with-syrian-opposition>.
- Carnegie Endowment for International Peace* (2012 b) The Muslim Brotherhood in Syria. [Online]. Elérhető: <http://carnegieendowment.org/syriaincrisis/?fa=48370>.
- Center for American Progress* (2013) The Structure and Organization of the Syrian Opposition. [Online] Május 14. Elérhető: <https://www.americanprogress.org/issues/security/report/2013/05/14/63221/the-structure-and-organization-of-the-syrian-opposition/>.
- Centre for Research on Globalization* (2014) Reconciliation Between Saudi Arabia and Qatar: Implications for the War in Syria. [Online] November 26. Elérhető: <http://www.globalresearch.ca/reconciliation-between-saudi-arabia-and-qatar-implications-for-the-war-in-syria/5415671>.
- Chulov, Martin (2014) How an Arrest in Iraq Revealed ISIS's \$ 2 Bn Jihadist Network. *The Guardian*. [Online] Június 15. Elérhető: <http://www.theguardian.com/world/2014/jun/15/iraq-isis-arrest-jihadists-wealth-power>.

- CIA (2014) Country Comparison: Population. *CIA World Factbook*. [Online]. Elérhető: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/rankorder/2119rank.html>.
- CNN (2014 a) Why ISIS Is Spreading across Muslim World. [Online] November 19. Elérhető: <http://edition.cnn.com/2014/11/19/opinion/bergen-isis-recruiting-success/>.
- CNN (2014 b) Why Are so Many Young French People Turned to Jihad? [Online] Október 2. Elérhető: <http://edition.cnn.com/2014/10/02/world/europe/france-jihadis-isis-syria-iraq/>.
- CNN (2014 c) How Foreign Fighters Are Swelling ISIS Ranks in Startling Numbers. [Online] Szeptember 14. Elérhető: <http://edition.cnn.com/2014/09/12/world/meast/isis-numbers/index.html>.
- CNN (2014 d) Death and Desecration in Syria: Jihadist Group 'Crucifies' Bodies to Send Message. [Online] Május 2. Elérhető: <http://edition.cnn.com/2014/05/01/world/meast/syria-bodies-crucifixions/>.
- Daragahi, Borzou (2014) Biggest Bank Robber that 'Never Happened' – \$ 400 Million ISIS Heist. *Financial Times*. [Online] Július 17. Elérhető: <http://www.ft.com/intl/cms/s/0/0378d4f4-0c28-11e4-9080-00144feabdc0.html#axzz3LrZRQgh0>.
- Drott, Carl (2014) Syriac-Kurdish Cooperation in Northeast Syria. *Carnegie Endowment for International Peace*. [Online] Március 7. Elérhető: <http://carnegieendowment.org/syriaincrisis/?fa=54797>.
- DW (2014) Who Finances ISIS?. [Online] Június 19. Elérhető: <http://www.dw.de/who-finances-isis/a-17720149>.
- EnetEnglish* (2014) NGO Claims Greek Authorities Are 'Pushing back' Syrian Refugees. [Online] November 8. Elérhető: <http://www.enetenglish.gr/?i=news.en.article&id=1599>.
- European Parliament Directorate-General for External Policies* (2013) The Involvement of Salafism/Wahhabism in the Support and Supply of Arms to Rebel Groups around the World. [Online]. Elérhető: <https://drive.google.com/viewerng/viewer?a=v&pid=sites&srcid=ZGVmYXVsdGRvbWFPbnx0YWlkZXJub3Rlc3xneDo3NDEwMDI3NjViZTNjODZm>.
- France 24* (2012) How Saudi Petrodollars Fuel Rise of Salafism. [Online] Szeptember 30. Elérhető: <http://www.france24.com/en/20120929-how-saudi-arabia-petrodollars-finance-salafist-winter-islamism-wahhabism-egypt/>.
- Giovanni, Janine di, Leah McGrath Goodman, Damien Sharkov (2014) How ISIS Makes up to \$6M a Day? *Newsweek*. [Online] November 14. Elérhető: <http://www.newsweek.com/2014/11/14/how-does-isis-fund-its-reign-terror-282607.html>.
- Gov.UK*. www.gov.uk. (A brit kormány hivatalos honlapja.)
- Grisgraber, Daryl (2014) A Daily Struggle to Survive: Syrian Refugees in Lebanon. *Refugees International Field Report*. [Online] Szeptember 11. Elérhető: http://refugeesinternational.org/sites/default/files/091114%20A%20Daily%20Struggle%20to%20Survive%20Syrian%20Refugees%20in%20Lebanon%20letterhead_0.pdf.
- Haaretz* (2014) Qatar Covertly Training Syrian Rebels to Fight Assad and ISIS, Sources Say. [Online] November 26. Elérhető: <http://www.haaretz.com/mobile/1.628612>.
- Hegghammer, Thomas (2010) The Rise of Muslim Foreign Fighters. Islam and the Globalization of Jihad. *International Security*. [Online] 35 (3). 53–94. o. Elérhető: http://www.mitpressjournals.org/doi/pdf/10.1162/ISEC_a_00023.
- Hegghammer, Thomas (2013) Should I Stay or Should I Go? Explaining Variation in Western Jihadists' Choice between Domestic and Foreign Fighting. *American Political Science Review*. [Online] 57 (1). 1–15. o. Elérhető: http://journals.cambridge.org/download.php?file=%2FPSR%2FPSR107_01%2FS0003055412000615a.pdf&code=8535697ce4a28a9a589a28152cc6112a.

- Hellenic Communication Service* (2011) Church Bombings in Iraq since 2004. [Online] Augusztus 18. Elérhető: <http://www.helleniccomserve.com/ainachurchbombingsiraqsince2004-14jul2012.html>.
- Hinnebusch, Raymond, Lesch, David W. (2014) Syrian Arab Republic. In Gasiorowski, Mark (szerk.). *The Government and Politics of the Middle East and North Africa*. Epping, CO: Westview Press. 255–281. o.
- Irin* (2006) Iraq: Christians Live in Fear of Death Squads. [Online] Október 19. Elérhető: <http://www.irinnews.org/report/61897/iraq-christians-live-in-fear-of-death-squads>.
- Jany János (2006) *Klasszikus iszlám jog*. Budapest: Gondolat.
- JustPaste.it* (2014) قرلة آي ال و يراصر نو ةي مال س ال ا ةل و دل ا ني ب ماشل ا يف ةم ذ دق ع لو ا [Az Iszlám Állam és a keresztény szervezetek között kötött első *dzsizhma* Rakkában]. [Online]. Elérhető: <http://justpaste.it/ejur>.
- Kahf, Mohja (2013) Then and Now: The Syrian Revolution to Date. *Special Report for the Friends for a Nonviolent World*. [Online]. Elérhető: http://www.fnvw.org/vertical/Sites/%7B8182BD6D-7C3B-4C35-B7F8-F4FD486C7CBD%7D/uploads/Syria_Special_Report-web.pdf.
- Kurdistan Regional Government Official Website* (2015) KRG: The people of Kurdistan. [Online]. Elérhető: <http://www.gov.krd/p/p.aspx?l=12&p=214>.
- Los Angeles Times* (2014) Qatar: Syria Rebels' Tiny Ally in the Background. [Online] Január 12. Elérhető: <http://m.aljazeera.com/story/2014711559095815>.
- LUBPAK* (2014) Turkey Is the Global Hub and Highway of Global Salafi Wahhabi and Deobandi Jihadists. [Online] Augusztus 24. Elérhető: <https://lubpak.com/archives/321066>.
- Lund, Aron (2014) Who and What Was Abu Khalid Al-Suri? Part 1. *Carnegie Endowment for International Peace*. [Online] Február 24. Elérhető: <http://carnegieendowment.org/syriaincrisis/?fa=54618>.
- Magyar Kurír* (2006) XVI. Benedek pápa beszéde a regensburgi egyetemen. [Online] Szeptember 21. Elérhető: <http://magyarkurir.hu/hirek/xvi-benedek-papa-beszede-regensburgi-egyetemen>.
- Mainichi* (2014) Islamic State Using Same Recruiting Network as Al Qaeda: Middle East Expert. [Online] December 13. Elérhető: <http://mainichi.jp/english/english/perspectives/news/20141030p2a00m0na029000c.html>.
- Maróth Miklós (2013) *Islám és politikaelmélet*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Middle East Eye* (2014) Tunisian Youths at Forefront of Syria's Foreign Fighters. [Online] Október 1. Elérhető: <http://www.middleeasteye.net/news/tunisian-youths-forefront-syrias-foreign-fighters-2092065276>.
- Middle East Monitor* (2014 a) The Muslim Brotherhood and Salafist Jihad (ISIS): Different Ideologies, Different Methodologies. [Online] Szeptember 29. Elérhető: <https://www.middleeastmonitor.com/articles/middle-east/14418-the-muslim-brotherhood-and-salafist-jihad-isis-different-ideologies-different-methodologies>.
- Middle East Monitor* (2014 b) Demonising the Brotherhood Will Not Help in the Fight Against ISIS. [Online] Szeptember 14. Elérhető: <https://www.middleeastmonitor.com/articles/middle-east/14126-demonising-the-brotherhood-will-not-help-in-the-fight-against-isis>.
- Middle East Monitor* (2014 c) The Muslim Brotherhood and IS Are Not the Same Thing. [Online] Szeptember 21. Elérhető: <https://www.middleeastmonitor.com/articles/africa/14277-the-muslim-brotherhood-and-is-are-not-the-same-thing>.

- N. Rózsa Erzsébet (2014) Az Iszlám Állam előretörése Irakban és az amerikai válaszcsepások. SVKK *Elemzések*. [Online] (14). Elérhető: http://nit.uni-nke.hu/uploads/media_items/svkk-elemzesek-2014-14-az-izlam-allam-eloretorese-irakban-es-az-amerikai-valaszcsapasok-n-rozsa-e-1.original.pdf.
- National Journal* (2014) Al-Qaida and ISIS Use Twitter Differently. Here's How and Why. [Online] Október 9. Elérhető: <http://www.nationaljournal.com/tech/al-qaida-and-isis-use-twitter-differently-here-s-how-and-why-20141009>.
- NBC News* (2014) Christians Flee Isis Rule in Northern Iraq. [Online] Szeptember 10. Elérhető: <http://www.nbcnews.com/storyline/isis-terror/christians-flee-isis-rule-northern-iraq-amid-persecution-n200181>.
- New York Mag* (2014) A Guide to the Many Groups Fighting in Iraq and Syria. [Online] Október 17. Elérhető: <http://nymag.com/daily/intelligencer/2014/10/guide-groups-fighting-iraq-and-syria.html>.
- Next* (2014) State Reactions to the Issue of Foreign Fighters in Syria and Iraq. [Online] Július 7. Elérhető: <http://www.ewinextgen.com/middle-east/2014/6/30/state-reactions-to-the-issue-of-foreign-fighters-in-syria-and-iraq>.
- Open Democracy* (2014) The Curious Case of the Tunisian 3,000. [Online] Július 19. Elérhető: <https://www.opendemocracy.net/opensecurity/jonathan-githensmazer-rafael-serrano-trahaearn-dalrymple/curious-case-of-tunisian-3000>.
- Orthodox Christian Network* (2014) Breaking: ISIS Just Emptied Niniveh Plains – 200,000 Aramaean Christians Fled. [Online] Augusztus 7. Elérhető: <http://myocn.net/breaking-isis-just-emptied-nineveh-plains-200000-aramean-christians-fled/>.
- Pew Research* (2010) Radical Islamist Movements: Jihadi Networks and Hizb ut-Tahrir. [Online] Szeptember 15. Elérhető: <http://www.pewforum.org/2010/09/15/muslim-networks-and-movements-in-western-europe-radical-islamist-movements-jihadi-networks-and-hizb-ut-tahrir/>.
- Pew Research* (2011) Muslim Population by Country. [Online] Január 27. Elérhető: <http://www.pewforum.org/2011/01/27/table-muslim-population-by-country/>.
- Radicalization Awareness Network* (2013) The RAN Declaration of Good Practises for Engagement with Foreign Fighters for Prevention, Outreach, Rehabilitation and Reintegration. [Online]. Elérhető: <http://www.icct.nl/download/file/RAN-Declaration-Good-Practices-for-Engagement-with-Foreign-Fighters.pdf>.
- Refugees International* (2014) Waiting for Winter: Displaced Iraqis in the KRI. [Online] Október 29. Elérhető: <http://refugeesinternational.org/policy/field-report/waiting-winter-displaced-iraqis-kri>.
- RefWorld* (2014) Syrian Refugees in Europe: What Europe Can Do to Ensure Protection and Solidarity. UNHCR Report. [Online] Július 11. Elérhető: <http://www.refworld.org/docid/53b69f574.html>.
- Reuters* (2014) U.S. Foreign Fighters in Syria Pose 'Very Serious' Threat to U.S.: Lawmaker. [Online] Augusztus 31. Elérhető: <http://www.reuters.com/article/2014/08/31/us-syria-crisis-usa-lawmakers-idUSKBN0GV0KR20140831>.
- RT* (2014) Syrian Islamist Opposition Casts out Christians. [Online] Június 14. Elérhető: <http://rt.com/news/syria-christians-exodus-opposition-778/>, 2014. június 14.
- Rudaw* (2014) Hundreds of European Kurds Join Peshmerga and YPG. [Online] Október 13. Elérhető: <http://rudaw.net/english/world/13102014>.
- Scottish Catholic Observer* (2014) Iraqi Christians Flee to Ankawa, Archbishop Reports. [Online] Október 4. Elérhető: <http://www.sconews.co.uk/news/12859/iraqi-christians-flee-archbishop/>.

- Stemmann, Juan Jose Escobar (2006) Middle East Salafism and the Radicalization of Muslim Communities in Europe. *Gloria Center*. [Online] Szeptember 1. Elérhető: <http://www.gloria-center.org/2006/09/stemmann-2006-09-01/>.
- Syria Comment (2014) The Islamic State of Iraq and ash-Sham's Dhimmi Pact for the Christians of Raqqa Province. [Online] Február 26. Elérhető: <http://www.joshualandis.com/blog/islamic-state-iraq-ash-shams-dhimmi-pact-christians-raqqa-province/>.
- Syrian Refugees (2014) A Snapshot of the Crisis – in the Middle East and Europe. [Online] Október. Elérhető: <http://syrianrefugees.eu/>.
- Talhamy, Yvette (2012) The Muslim Brotherhood Reborn – The Syrian Uprising. *Middle East Quarterly*. (nyár). 33–40. o. <http://www.meforum.org/3198/syria-muslim-brotherhood>.
- The Clarion Project (2013) 10 of 12 Rebel Groups in Syria Are Islamists. [Online] Június 2. Elérhető: <http://www.clarionproject.org/analysis/10-12-rebel-groups-syria-are-islamist>.
- The Clarion Project (2014) The Islamic State's (ISIS, ISIL) Magazine. [Online] Szeptember 10. Elérhető: <http://www.clarionproject.org/news/islamic-state-isis-isil-propaganda-magazine-dabiq>.
- The Economist (2013) Who's Who in Syria's Battlefield. [Online] Május 17. Elérhető: <http://www.economist.com/blogs/graphicdetail/2013/05/daily-chart-12?fsrc=rss>.
- The Economist (2014 a) A Rock and a Hard Place. [Online] Július 14. Elérhető: <http://www.economist.com/blogs/erasmus/2014/07/iraqi-christians-and-west>.
- The Economist (2014 b) It Ain't Half Hot Here, Mum. [Online] Augusztus 30. Elérhető: <http://www.economist.com/news/middle-east-and-africa/21614226-why-and-how-westerners-go-fight-syria-and-iraq-it-aint-half-hot-here-mum>.
- The Guardian (2014 a) ISIS Militants Release 49 Hostages Taken at Turkish Consulate in Mosul. [Online] Szeptember 20. Elérhető: <http://www.theguardian.com/world/2014/sep/20/isis-releases-hostages-turkish-consulate-mosul>.
- The Guardian (2014 b) What Makes Young British Muslims Want to Go to Syria?. [Online] Június 24. Elérhető: <http://www.theguardian.com/commentisfree/2014/jun/24/isis-british-muslims-reality-war-fight-extremism>.
- The Guardian (2014 c) Take in Syrian Refugees, Aid Agencies Tell Rich Countries. [Online] December 8. Elérhető: <http://www.theguardian.com/world/2014/dec/08/take-in-syrian-refugees-rich-countries>.
- The Guardian (2014 d) Syrians Are Torn Between Despotic Regime and a Stagnant Opposition. [Online] Augusztus 23. Elérhető: <http://www.theguardian.com/commentisfree/2012/aug/23/syrians-torn-despotic-regime-stagnant-opposition>.
- The Independent (2014 a) ISIS and al-Qaeda Agree to End Fighting and Join Against Their Opponents. [Online] November 13. Elérhető: <http://www.independent.co.uk/news/world/middle-east/isis-and-alqaida-agree-to-end-fighting-and-join-against-their-opponents-9859999.html>.
- The Independent (2014 b) ISIS in Syria: In the Shadow of Death, a Few Thousand Christians Remain to Defy Militants. [Online] November 12. Elérhető: <http://www.independent.co.uk/news/world/middle-east/isis-in-syria-in-the-shadow-of-death-a-few-thousand-christians-remain-to-defy-the-militants-9857030.html>.
- The Long War Journal (2014) State Department Designations Target al Qaeda's International Network. [Online] Szeptember 24. Elérhető: http://www.longwarjournal.org/archives/2014/09/treasury_designation_1.php.
- The Murmur (2014) Reintegrating Returning Foreign Fighters. [Online] Október 8. Elérhető: <http://murmur.dk/articles/reintegrating-returning-foreign-fighters.101.html>.

- The Nation* (2014) GCC Rift Could Trigger New Power Struggle in Syrian Opposition. [Online] Március 10. Elérhető: <http://www.thenational.ae/world/syria/gcc-rift-could-trigger-new-power-struggle-in-syrian-opposition>.
- The Strategist* (2014) Foreign Fighters in Syria and the Challenges of Reintegration. [Online] Május 13. Elérhető: <http://www.aspistrategist.org.au/foreign-fighters-in-syria-and-the-challenges-of-reintegration/>.
- The Telegraph* (2014) Syrian Christians: 'Help Us to Stay – Stop Arming Terrorists'. [Online] November 22. Elérhető: <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/middleeast/syria/11247798/Syrian-Christians-Help-us-to-stay-stop-arming-terrorists.html>.
- The Washington Post* (2014 a) Christianity in Iraq Is Finished. [Online] Szeptember 19. Elérhető: http://www.washingtonpost.com/opinions/christianity-in-iraq-is-finished/2014/09/19/21feaa7c-3f2f-11e4-b0ea-8141703bbf6f_story.html.
- The Washington Post* (2014 b) Foreign Fighters Flow to Syria. [Online] Október 11. Elérhető: http://www.washingtonpost.com/world/foreign-fighters-flow-to-syria/2014/10/11/3d2549fa-5195-11e4-8c24-487e92bc997b_graphic.html.
- Time* (2014) Report: ISIS Takes Control of a Lybian City. [Online] November 30. Elérhető: <http://time.com/3593885/isis-libya-iraq-syria-terrorism-derna/>.
- UNHCR (2014 a) Registration Trends for Syrian in Lebanon. [Online] December 4. Elérhető: <http://data.unhcr.org/syrianrefugees/download.php?id=7656>.
- UNHCR (2014 b) Syrian Refugee Response: Lebanon Inter-Agency Update. [Online] December 12. Elérhető: <http://data.unhcr.org/syrianrefugees/download.php?id=7698>.
- UNHCR (2015) Syria Regional Response. [Online] Január 5. Elérhető: <http://data.unhcr.org/syrianrefugees/regional.php>.
- Vice News (2014) As European Flock to Syria and Iraq to Join the Islamic State, Some Kurds Make the Same Trip to Go Fight with Them. [Online] Szeptember 20. Elérhető: <https://news.vice.com/article/as-europeans-flock-to-syria-and-iraq-to-join-the-islamic-state-some-kurds-make-the-same-trip-to-go-fight-them>.
- Wagner Péter (2011) Európa és az al-Káida: a fenyegetés formái és szereplői. *MKI-tanulmányok*. [Online] Június 23. Elérhető: <http://kki.gov.hu/download/3/63/c0000/Wagner16.pdf>.
- World Watch Monitor* (2014) 'One Week' Deadlines for Iraqi Christians to Convert or 'Face the Sword'. [Online] Augusztus 22. Elérhető: https://www.worldwatchmonitor.org/2014/08/article_3307652.html/.
- Yaphe, Judith S. (2014) Republic of Iraq. In Gasiorowski, Mark (szerk.). *The Government and Politics of the Middle East and North Africa*. Epping, CO: Westview Press . 121–157. o.
- Your Middle East* (2014) Christians in Kurdistan Divided over Their Future. [Online] Április 29. Elérhető: http://www.yourmiddleeast.com/features/christians-in-kurdistan-divided-over-their-future_13426.
- Zeid, Mario Abou (2014) A Time Bomb in Lebanon: The Syrian Refugee Crisis. *Carnegie Endowment for International Peace*. [Online] Október 6. Elérhető: <http://carnegieendowment.org/syriaincrisis/?fa=56857>.
- Zelin, Aaron Y. (2013) European Foreign Fighters in Syria. *ICSR Insight*. [Online] Április. Elérhető: <http://icsr.info/2013/04/icsr-insight-european-foreign-fighters-in-syria-2/>.
- Zelin, Aaron Y. (2014) The Radicalization of Syria. *Institute for Near East Policy*. [Online] Szeptember 15. Elérhető: <http://www.washingtoninstitute.org/uploads/Documents/opeds/Zelin20140915-PerConcordiam.pdf>.